

Ze sněmu

Sněm Terezínské iniciativy se konal 5. října 1994 v Národním domě v Praze za účasti více než 210 členů. V úvodu přítomní uctili povstáním památku bývalých terezínských vězňů, kteří zemřeli v době od minulého sněmu. Mezi hosty sněmu byl předseda Svazu bojovníků za svobodu Jakub Čermín, předseda Pražské židovské obce Zeno Dostál, tajemník Federace židovských obcí Tomáš Kraus a delegace Památníku Terezín. Zprávu o činnosti Terezínské iniciativy přednesl předseda Hanuš Schimmerling, zprávu o hospodaření a návrh rozpočtu místopředseda Jan Jecha, zprávu revizní komise Richard Svoboda. Sněm na základě této zprávy udělil odstupujícímu výboru absolutorium. O práci našich členů na Slovensku promluvil Laco Zajac. Výňatky z některých jejich vystoupení uveřejňujeme na jiném místě.

Sněm pozdravil J. Čermín, který poděkoval za poskytnutou možnost účastnit se našeho shromáždění a ocenil úlohu Terezínské iniciativy.

Vyslovil své znepokojení nad propadem morálky a občanské odpovědnosti k národu a státu, nad nedocenením odboje a odbojářů v naší společnosti a nad současnými aktivitami sudetských Němců. Informoval také o projednávání zákona o poskytnutí jednorázové částky obětem nacistické perzekuce.

Ve svém vystoupení se Z. Dostál se pozastavil nad malým českým podílem mezi návštěvníky Muzea ghetta a uvedl jej do souvislosti se současnou situací židovské pospolitosti. Kritizoval skandální vývoj v restitucích židovského majetku a zdůraznil význam židovské sounáležitosti.

V diskusi M. Kárný informoval o přípravě Terezínské pamětní knihy, Hanuš Roubíček hovořil o aktivitě malé skupiny bývalých lodžských vězňů, která je součástí Terezínské iniciativy, Věra Jílková navrhla, aby prof. Přidal pozval do jednoho ze svých pořadů bývalé vězně rodinného tábora, Jiří Franěk požádal o spolupráci při pátrání po posledních dnech života spisovatele Karla
pokračování na str. 3

Zahrada

Zahrádka malá plná růží, voní
cestička je úzká
chlapeček prochází se po ní.

Chlapeček malý, hezoučky
je poupě rozkvétající
až poupě rozkvete
chlapeček už nebude.

*Autorem veršů je třináctiletý
František Bass. Napsal je v Terezíně.
Narodil se 4. 9. 1930, zavražděn
byl v Osvětimi asi 30. 10. 1944.
Snímek je z doby před deportací
do Terezína.*

Bilance a úkoly

Zprávu předsednictva o činnosti Terezínské iniciativy přednesl na sněmu předseda Hanuš Schimmerling, který ve svém projevu navázal na písemnou zprávu rozeslanou předem všem členům Terezínské iniciativy.

Jde především o podporu vědeckého výzkumu dějin Terezína v letech 1941-1945 v souvislosti s německým nacionálně socialistickým "konečným řešením židovské otázky", o rozšíření těchto poznatků vědeckými konferencemi, vědeckými a populárně vědeckými publikacemi, expozicemi, a zejména pedagogickou činností. Usilujeme o to, aby Terezín nebyl pouze místem tragických událostí, nýbrž aby se stal místem

setkávání především mladých lidí různých národností, filozofických a náboženských názorů. Naše sdružení se také snaží o to, aby jeho členové mohli strávit důstojné stáří.

V rámci historicko - dokumentační činnosti byla pozornost soustředěna především na 50. výročí rodinného tábora v Birkenau, ale konaly se také mnohé kulturní, vzpomínkové a zájezdové akce. V Osvětimi byla Památníkem Terezín uspořádána výstava o rodinném táboře, jejím scénaristou a vlastním organizátorem byli naši členové.

Kromě toho byla uspořádána mezinárodní konference na téma "Vernichtung durch Arbeit"
pokračování na str. 3

Předsednictvo Tereziánské iniciativy

Na zasedání sněmu bylo jednomyslně zvoleno nové předsednictvo Tereziánské iniciativy:

Věra Andryšková
Eva Fantlová
Anita Franková
Anna Hanusová
Margita Herrmannová
Helga Hošková
Lydie Holznerová
Hana Janišová
Ivana Jurečková
Jan Jecha
Miroslav Kárný
Felix Kolmer

Jiří Kotouč
Eva Kučerová
Dagmar Lieblová
Antonie Militká
Pavel Neumann
Hanuš Orlický
Erik Polák
Erich Rohan
Hanuš Schimmerling
Věra Schimmerlingová
Jiří Steiner
Michal Stránský
Eva Štichová
Ladislav Zajac
1 místo rezervováno pro zástupce USA.

Revizní komise byla zvolena v tomto složení:

Ruty Blažková
Jaroslav Kraus
Milena Procházková
Richard Svoboda

První zasedání předsednictva Tereziánské iniciativy zvolilo za svého předsedu H. Schimmerlinga, za místopředsedu M. Kárného a J. Jechu, za tajemnici L. Holznerovou. Dalšími členy výkonného výboru byli zvoleni Ivana Jurečková, Jiří Kotouč, Eva Kučerová, Dagmar Lieblová, Hanuš Orlický, Erik Polák a Michal Stránský.

Tereziánská iniciativa na Slovensku

Na Slovensku má Tereziánská iniciativa 118 členů, z toho asi polovina žije v Bratislavě. Naše evidence není přesná. Nemáme vždy možnost zaregistrovat úmrtí našich členů.

Získávání příslušníků druhé generace je u nás teprve v začátcích.

Při velkém rozptýlení našich přátel po celém Slovensku má velký význam náš Zpravodaj. Bratislavané na své schůzi 20. 6. tohoto roku s uznáním a díky kvitovali, že ho dostávají. Přijímají a vnímají ho jako cenné pouto mezi námi.

V rámci Slovenského svazu protifašistických bojovníků jsme vytvořili historickou skupinu bývalých tereziánských vězňů. Obdobné skupiny vytvořili také vězni z Osvětími a Mauthausenu. Dohodli jsme úzkou spolupráci při přípravě setkání k 50. výročí osvobození koncentračních táborů. Máme podporu SZPB a můžeme počítat i s ochotou a podporou Historického a Politologického ústavu Slovenské akademie věd a Muzea SNP v Bánské Bystrici.

Tereziánská iniciativa na Slovensku není schopná poskytovat svým členům sociální péči jako v České republice. SZPB podniká kroky na Ministerstvu financí a na Ústřední celní zprávě, aby dary léků ze zahraničí, které naši členové dostávají od svých příbuzných, byli osvobozené od cla a DPH.

S materiální pomocí ve formě humanitárního gesta a charitativní pomoci vlády zatím u nás nemůžeme počítat. Naše přímé žádosti představitelům SRN o odškodnění byly zdvořile odmítnuty s poukazem na stávající právní stav. Jak je známo, zaplatila v roce 1942 slovenská vláda Německé říši za každého deportovaného židovského občana 500 marek jako "osídlovací příspěvek" společně s 28 milióny marek získaných ze zabaveného židovského majetku. Chceme se obrátit na takzvanou Claims Conference se žádostí, aby vůči Německu uplatnila nárok na vrácení této sumy.

Projevy extremismu v nedávné předvolební kampani na Slovensku vyvolaly mezi našimi členy nejen rozhořčení, ale také odhodlání čelit všem projevům antisemitismu a šovinismu. Odhodlání nám dodává i vědomí, že máme v mezinárodním tereziánském sdružení spolehlivé přátele.

Ladislav Zajac

Rozpočet Tereziánské iniciativy

Sněm Tereziánské iniciativy schválil rozpočet na období od 1. října 1994 až 30. září 1995.

Zůstatek k 30. září 1994 na kontech Tereziánské iniciativy činil 921 500,- Kč. Z toho 306 500,- Kč jsou prostředky, které věnovala organizace Kultur Kontakt rakouského ministerstva pro vyučování a umění na dva projekty - na pořízení modelu tereziánského ghettá v Muzeu ghettá a na financování computerového projektu, tj. pořizování databáze s údaji o tereziánských vězňích v Ústavu pro teorii informace a automatizace České akademie věd. Tyto prostředky budou vynaloženy do konce roku.

Vlastní příjmy, které se skládají z členských a sponzorských příspěvků a darů, z prodeje knih vydaných Tereziánskou iniciativou a bankovních úroků, jsou rozpočtovány ve výši 221 000,- Kč.

Celkově tedy rozpočet počítá s prostředky 1.142 500,- Kč. Schválený rozpočet počítá s těmito výdaji (kromě výše uvedených 306 500,- Kč na konkrétní projekty financované Kultur Kontaktem):

200 000,- Kč	příspěvek na vydání Tereziánské pamětní knihy
50 000,- Kč	semináře a symposia k 50. výročí osvobození Tereziána
160 000,- Kč	vydání 2 čísel zpravodaje v české verzi, jedno číslo v anglické verzi
30 000,- Kč	na činnost ve výchovné oblasti
70 000,- Kč	na činnost v kulturní oblasti, zejména v souvislosti s 50. výročím osvobození Tereziána
92 000,- Kč	na činnost v sociálně zdravotní oblasti
54 400,- Kč	mzdy tajemnice a účetní
16 000,- Kč	náklady na uspořádání sněmu 1994 a 1995
85 000,- Kč	poštovné
4 000,- Kč	bankovní poplatky
5 000,- Kč	telefonní poplatky
4 500,- Kč	kancelářské potřeby
13 500,- Kč	provoz kancelářské techniky
30 000,- Kč	cestovné
15 000,- Kč	dohody o provedení práce
6 600,- Kč	organizační výdaje
836 000,- Kč	

Spolu se shora uvedenými 306 500,- Kč činí celkové rozpočtované výdaje 1.142 500,- Kč. Rozpočet je tedy vyrovnaný.

Ze sněmu

pokračování ze str. 1

Poláčka, Eva Dušková doporučovala starat se o to, aby byli uctěni lidé, kteří pomáhali perzekvovaným židovským osobám. Eva Kavanová se nabídla besedovat s mladými lidmi o významu umění v zápase terezínských vězňů o přežití, Hana Janišová nabídla členům Terezínské iniciativy pomoc skupiny "Student - servis" při úklidu a jiných pracích, Hana Hodinová komentovala některé nechutné incidenty na terezínském hřbitově, Arnošt Kraus připomněl odbojové zásluhy terezínského četníka Oldřicha Zikmunda a naši morální povinnost je uznat a ocenit, Zuzana Weissová se zabývala činností cestovních kanceláří ve vztahu k Terezínu, Věra Hájková ocenila vydávání zpravodaje Terezínská iniciativa a požádala o pomoc při shromáždění materiálu o domovu nejmenších terezínských vězňů, Ruth Schindlerová, žijící v Hamburku, se pozastavila nad tím, že před sedmi měsíci na konferenci v Praze slyšela příslib, že humanitární pomoc české vlády obětem nacistické prezekuce bude poskytnuta do konce tohoto roku a že ještě příslušný zákon nebyl schválen.

V závěru sněmu zvolili přítomní předsednictvo a revizní komisi Terezínské iniciativy.

Sněm schválil toto usnesení:

1/ a) změnu čl. I, bod 2 stanov takto: Sídlem Terezínské iniciativy - Mezinárodního terezínského sdružení je Praha,

b) zprávu o hospodaření za uplynulé období a návrh rozpočtu na příští rok.

2/ Sněm vzal na vědomí písemné informace o činnosti Terezínské iniciativy a referát předsedy Terezínské iniciativy.

3/ Nově zvolenému předsednictvu sněm uložil rozpracovat oba dokumenty a diskutovat příspěvky do programu činnosti na příští rok. V rámci oslav 50. výročí konce druhé světové války sněm doporučil využít všechny možnosti ve sdělovacích prostředcích k seznámení veřejnosti s historií pronásledování a vyvražďování českých Židů.

4/ Sněm doporučil najít formu poděkování těm, kteří s nasazením života pomáhali našim lidem během války.

Na závěr zazpíval náš člen Karel Berman, který prošel stejnou cestou jako my všichni. Potěšil přítomné krásnými, avšak velmi obtížnými písněmi skladatele Pavla Haase a ukončil své vystoupení biblickými písněmi Antonína Dvořáka. Na klavír jej doprovázel dirigent Národního divadla Přemysl Charvát, který zahrál také Bermanovu v Terezíně komponovanou skladbu.

Bilance a úkoly

pokračování ze str. 1

v systému německých koncentračních táborů, akce "Terezínská paměť", v níž se zaznamenaly vzpomínky 70 bývalých vězňů, připravuje Terezínská pamětní kniha se jmény všech obětí deportace českých Židů. Věříme, že po vydání této knihy se podaří vydat podobnou pamětní knihu se jmény židovských vězňů deportovaných do Terezína z Německa, Rakouska, Holandska a jiných zemí. Předsednictvo došlo k závěru, že naši historikové vykonali v poměrně krátké době velký kus záslužné práce. Na rozdíl od období před rokem 1989 vešla fakta o holocaustu zejména českých Židů do povědomí určité části naší veřejnosti, což dokazuje např. odezva 50. výročí vyvražďení rodinného tábora v Osvětimi - Birkenau. Podařilo se zapojit do těchto vzpomínkových akcí mj. řadu osobností veřejného života.

Když konstatujeme, že Muzeum ghetta patří k nejdůležitějším prostředkům našeho působení ve veřejnosti, nesmí nás malý podíl českých návštěvníků - tvoří sotva desetinu celkové návštěvnosti - nechat na pokoji. Ani s návštěvností krematoria v Bohušovicích to není lepší - zde tvoří cizinci 96 % ze všech návštěvníků.

Domníváme se, že jedním z hlavních směrů našeho dalšího úsilí musí být zvýšení výchovného vlivu, hledání cest k učitelům, studentům, pedagogům - zkrátka k těm, kdo mohou historické poznatky dále šířit. Proto se musí Terezínská iniciativa zamyslet nejen nad další výstavbou Muzea ghetta a jeho expozicí, ale vybudovat v co možná nejkratší době

Mezinárodní místo setkávání mládeže v bývalých Magdeburšských kasárnách v Terezíně.

Ve spolupráci s Památníkem Terezín se nyní chystáme na důstojné vzpomínání 50. výročí skončení 2. světové války a osvobození koncentračních táborů. V těchto dnech se konala schůzka s vedením mezinárodního sdružení Beit Theresienstadt v Givat Chajim. Domluvili jsme sladění svých akcí a počítáme s účastí přátel z Izraele na velkém setkání bývalých vězňů v Terezíně 21. května příštího roku.

Setkání členů Terezínské iniciativy z České republiky a zahraničí bychom chtěli rozšířit o účast našich dětí a vnuků. Prosím vás, abyste se každý zamysleli nad tím, zda dáváte našemu sdružení a jeho poslání šance do budoucna či bude-li jen organizací veteránů. Skutečnost je taková, že se již dnes k nám hlásí jednotlivci, kterým není lhostejné, jaký byl osud jejich předků.

Před nedávnem vznikl Spolek přátel a podporovatelů Terezínské iniciativy v Hamburku. Sdružení si dalo jméno "Iniciativa Hanse Krásy" a tím je také naznačen cíl spolku - podporovat uvádění uměleckých děl vzniklých v ghettu i dalších děl, která s touto tematikou souvisejí. Chťejí, aby se Terezín stal místem mezinárodních setkání. Domníváme se však, že těžiště činnosti této iniciativy by mělo být v samotném Německu.

V dohledné době zřejmě vzniknou další podobné spolky i jinde, což svědčí o zájmu veřejnosti o dějiny a kulturu ghetta. Jedinečnost Terezína působí mimo jiné na poli kultury, a není proto divu, že každoroční koncerty z děl terezínských skladatelů, výstavy malířů a další akce se setkávají s rostoucím ohlasem. Také 50. výročí rodinného tábora se vyznačovalo pozoruhodným počtem kulturních pořadů, které organizovali nebo na nichž se podíleli členové Terezínské iniciativy.

K trvalým hodnotám, na nichž se podílíme, náleží však např. Park Terezínských dětí s plastikou Emilia Greca, který byl v loňském roce otevřen. Dali jsme podnět k jejímu přenesení z Malé pevnosti k Muzeu ghetta a uhradili finanční náklady s tím spojené.

pokračování na str. 4

Bilance a úkoly

pokračování ze str. 3

Výchovná komise pomáhá při zaplňování mezer ve znalostech o holocaustu, a to ve spolupráci s Ústavem rozvoje školství a s Centrem vzdělávání pedagogických pracovníků. Cestou vzdělávání učitelů se snažíme ovlivnit mládež a prohloubit její znalosti o zločinech nacistů na židovském obyvatelstvu Československa. Vzhledem k nedostatku vhodné literatury pomáháme připravit čítanku pro vyučování dějepisu a české literatury o tématu holocaustu, pro semináře učitelů v Terezíně atd.

Od posledního sněmu vyšel zpravodaj Tereziánská iniciativa dvakrát, celkem tedy pětkrát. Zpravodaj vychází v nákladu 1500 výtisků a rozesílá se zdarma. Bulletin se setkává s pozitivním ohlasem členů Tereziánské iniciativy, o čemž svědčí mnohé dopisy z domova i ze zahraničí. Bude třeba se zabývat otázkou jeho širší distribuce (nejen členům Tereziánské iniciativy). V budoucnu bude nutná i finanční úhrada. Nedostatkem je, že se nám nepodařilo zabezpečit alespoň jedno vydání v anglické verzi.

V oblasti sociálně zdravotní práce jsme v uplynulém období získali sociální a zdravotní pracovníky ke spolupráci. Pro jejich činnost nemůžeme zatím počítat s většími finančními prostředky. Ta bude proto i v budoucnu vykonána ve spolupráci se židovskými obcemi, s příslušnými úřady měst a obcí, ale také se Svazem bojovníků za svobodu, evangelickou diakonií atd. Půjde o umístění v

domovech pro seniory a penzionatech, dovoz obědů, pečovatelskou službu a pod. Podle možnosti budou sociální programy obsahovat také péči o nemocné v léčebnách pro dlouhodobě nemocné, úhradu zdravotnických, pomůcek, což bude ovšem záviset na našich materiálních možnostech, ale i možnostech pojištění a dalších institucí.

Další kapitolou našich úvah o možnostech sociální pomoci je pomoc v domácnostech u osob, které již nejsou schopné samostatné práce - např. velký úklid, údržba bytu po malování, úprava bytu pro tělesně handicapované.

Pokud jde o Fond Gerdy a Kurta Tomanových, dospělo jednání jejich pozůstalosti do závěrečného stadia, takže bude pravděpodobně možné založit tuto nadaci ještě letos, ustanovit správní radu a kontrolní orgán dle ustanovení závěti. Využití prostředků, tj. úroků ze základního kapitálu je určeno k činnostem jmenovitě uvedených v závěti.

V informacích, které jste obdrželi, se hovoří o sponzorské činnosti, která je založena na dotacích rakouského Kultur Kontaktu a německého ministerstva zahraničí. Tyto dotace jsou určeny na přesně stanovené projekty a jejich využití je přísně kontrolováno. Z nich je financována ediční činnost Tereziánské iniciativy, konání konferencí, computerový projekt k podchycení osobních údajů o všech 150 000 tereziánských vězňích a úpravy v Muzeu ghetta. Tam je patrna snaha zabezpečit existující expozice a sbírky. Zatím jsme pro všechny tyto účely obdrželi větší finanční prostředky jen z německé a rakouské strany. Jednání o financování jednotlivých projektů

bylo velmi obtížné, ale je třeba konstatovat, že prostředky české státní dotace nekryjí ani potřeby Muzea.

Příslíbenou velkou dotaci SRN jsme do spolkových voleb nedostali, a přes intenzivní jednání není jisté, zda ji dostaneme po volbách. Zatím platí, že redukované částky se poskytují jenom na konkrétní projekty, které musíme ještě v tomto roce vyúčtovat. Dotace pro příští rok jsou tedy zatím nejisté a musíme všemožně usilovat o finanční zajištění projektů, zejména vydání Tereziánské pamětní knihy.

Mnozí členové našeho sdružení Tereziánská iniciativa jsou nejen členy ČSBS, ale vykonávají také funkce na různých úrovních této organizace. Považujeme za zvlášť důležité, aktivně se zúčastňovat práce ve Sdružení politických vězňů, které je jeho součástí, abychom mohli prosazovat naše společné zájmy a v jejich rámci i zvláštní zájmy bývalých tereziánských vězňů.

S takzvanou Claims Conference, mezinárodní židovskou organizací, která je povolána uplatňovat vůči Německu materiální nároky obětí Holocaustu, jsme neúspěšně vedli jednání, aby do dohody se Spolkovou republikou Německo o dodatečném "odškodnění" obětí Holocaustu byli zahrnuti i Židé, žijící v České republice. Návrh české vlády považujeme za humanitární gesto. Finanční příspěvek, který má být poskytnut bývalým vězňům německých koncentračních táborů a věznic, je v současnosti zřejmě jediný reálný způsob materiální pomoci, který bývalí tereziánské vězňové ve svém stáří mohou očekávat. Neznamená to však, že tím hodláme oslabit naše požadavky vůči Spolkové republice Německo.

Nadace Tereziánská iniciativa

Tereziánská iniciativa zřídila tuto nadaci za tím účelem, aby spravovala dotace věnované Spolkovou republikou Německo. Předsednictvo Tereziánské iniciativy jmenovalo představenstvo nadace v tomto složení: prof. ing. Felix Kolmer, prof. dr. Ernst Ludwig Ehrlich (Basilej), Miroslav Kárný, ing. Michal Borges, prof. dr. Václav Pavlíček, dr. Toman Brod, dr. Jan Stříbrný. Členy kuratoria nadace, které jmenovalo představenstvo Tereziánské iniciativy, jsou doc. ing. Hanuš Schimmerling, dr. Věra Andryšková, prof. dr. František Kafka a ing. Jiří Šilar. Za svého zástupce v kuratoriu jmenoval Zahraniční úřad Spolkové republiky

Německo velvyslance dr. Rolfa Hofstettera.

Z letos schválených a letos realizovaných projektů tato nadace financovala resp. financuje: mezinárodní konferenci o tereziánském rodinném táboře, která se konala v březnu 1994, vydání sborníku z této konference, vydání ročenky Tereziánské iniciativy "Theresienstädter Studien und Dokumente", založení odborné vědecké knihovny Tereziánské iniciativy, renovační opatření v expozicích Muzea ghetta, nákup klimatizačních zařízení pro Muzeum ghetta, computerové zpracování podkladů pro Tereziánskou pamětní knihu, verifikaci a doplňování těchto podkladů v našich i izraelských archivech. Na vlastní výrobu Tereziánské pamětní knihy přispívá nadace částkou 500 000,- Kč.

Podle statutu nadace jmenovalo představenstvo Tereziánské iniciativy revizorem Jana Jechu a Zahraniční úřad Spolkové republiky Německo dr. Wolfgang Erdmannsdörfera.

Nad konferencí o terezínském rodinném táboře

S výsledky březnové mezinárodní konference věnované terezínskému rodinnému táboru v Birkenau má nyní každý možnost se seznámit. Za necelého půl roku se nám podařilo vydat v edici Terezínská iniciativa sborník se čtrnácti přednesenými referáty, vybavenými bohatým poznámkovým aparátem a několika doplňujícími klíčovými dokumenty.

Zvláštní atmosféru konference vytvořila skutečnost, že se tu sešli historikové společně s bývalými vězni Osvětimi a Birkenau, především s vězni rodinného tábora. Výsledky vědeckého výzkumu byly tak konfrontovány s pamětí těch, kteří byli účastníky, často velmi aktivními účastníky zkoumané historie.

V připravených referátech i v bohaté diskusi bylo předneseno mnoho různých, nejednou polemických, interpretací smyslu rodinného tábora i rozdílných výkladů konkrétních událostí, "jak to vlastně bylo". Nikoli přesto, ale právě proto konference přinesla naší historiografii mnoho nových impulsů - ať již neznámými fakty a souvislostmi, údaji o nových pramenech, zajímavými myšlenkami, argumenty i protiargumenty, které bude třeba promyslet, překontrolovat, prodiskutovat, rozpracovat. Všechno to vyžaduje čas, ale ke dvěma tématům z konference se snad mohu už nyní vyslovit.

Ve svém vystoupení se Jakov Tsur, bývalý vězeň rodinného tábora, zabýval historií útěku Vítězslava Lederera a SS-Rottenführera Viktora Pesteka z Birkenau a v souvislosti s tím i obecnějšími problémy osvětimské rezistence, zejména pak v rodinném táboře. Přitom vyslovil i názor, že se zavraždění 3792 terezínských vězňů v plynových komorách uskutečnilo nikoli v jedné, ale ve dvou nocích za sebou následujících. Jeho výklad událostí 7., 8. a 9. března 1944 vzbudil vzrušené diskuse na konferenci i v jejích kuloárech.

Jak známo, táborová komandatura vydávala připravovanou cestu vězňů záříjového transportu do plynových komor za přesun do tábora v Heydebrecku k pracovnímu nasazení. Aby tato lživá legenda byla věrohodnější, byli nemocní v táborové nemocnici, tzv. revíru, ponecháni v rodinném táboře. Ostatní byli nejprve odděleni od vězňů prosincových transportů a k večeru 7. března přemístěni do sousedního tzv. karanténního tábora.

V rodinném táboře však z vězňů záříjových transportů nezůstali jen nemocní ležící na revíru, nýbrž zcela vyčerpaní a nemocní vězňové živořící na normálních ubytovacích blocích. Pro ně byl narychlo 7. března uvolněn v rodinném táboře blok č. 8. Jestliže komandatura SS chtěla udržet v mezích pravděpodobnosti svou verzi o transportu na práci, nebylo možné převést je i s ostatními do karanténního tábora, odkud se jakoby vypravoval pracovní transport. Byli to přece lidé, kteří se pohybovali jen s obtížemi a mnozí museli být do bloku č. 8 přeneseni na nosítkách improvizovaných z táborových dek. Nechat je přežít však SS-komandatura nezamýšlela.

Svého času jeden z vězňů, Bedřich Hersch, vylíčil jejich osud. Patřil ke komandu určenému, aby se staral o tyto nemocné a zchátralé vězně. Když v rodinném táboře byla 8. března večer vyhlášena "Lagersperre", táborová uzávěra, a když pak byla dokonána vražda terezínských vězňů dopravených z karanténního tábora do plynových komor, přijela skupina SS a kápů k bloku č. 8, aby odvezla na smrt určené i odtud. Hersch vylíčil apokalyptický obraz nakládání těchto ubožáků na nákladní auta a jejich vykládání u plynových komor. Jejich zavraždění se odehrálo ještě téže noci. Ráno 9. března byl blok č. 8 děsivě prázdný. Potvrzuje to i svědectví Jiřího Loma, který byl 7. března odtud vystěhován a onoho rána se tam vrátil.

Jakov Tsur se odvolává na Hersche, ale posunuje tyto události na příští noc a připojuje k nim svůj výklad o záchraně 60 vězňů ze záříjových transportů. Ve své verzi se rozchází s Herschem a polemicky proti ní vystoupila na konferenci i Ruth Schindlerová, jedna z mála dosud žijících vězňů záříjového transportu. Bylo by dobře, kdyby se k Tsurově podnětné přednášce, uveřejněné ve sborníku, vyjádřili z bývalých vězňů všichni, kdož k ní mají co říci. Stránky našeho zpravodaje jsou jim k dispozici.

K druhé otázce: Vždy jsme zdůrazňovali, že 8. března 1944 se odehrála největší hromadná poprava českých občanů za celých šest let německé okupace. Na konferenci o tom vyslovil své pochybnosti Toman Brod a ve sborníku k textu své přednášky uveřejnil propočty na důkaz, že ve dvou červencových nocích při likvidaci rodinného tábora

v Birkenau bylo zabito více českých židovských obětí - přibližně 3850.

Tento propočty vychází z odhadu, že koncem června 1944 žilo v rodinném táboře 5650 českých židů, z nichž odešlo na pracovní komanda 1800 mužů a žen, takže při likvidaci rodinného tábora jich bylo usmrceno 3850.

Shodujeme se, že v červenci 1944 odešlo na pracovní komando celkem 3500 vězňů rodinného tábora, ale podle mého názoru byl podíl českých vězňů mezi nimi vyšší než předpokládá Toman Brod.

Kdybychom akceptovali jeho odhad, že jich bylo pouze 1800, znamenalo by to, že ostatních 1700 bylo z Německa, Rakouska a Holandska. Takový velký počet osob, které by Mengele při selekcích uznal za práce schopné, mezi nimi nebylo. Neodpovídala tomu věková struktura této kategorie vězňů v rodinném táboře.

Ze všech vězňů rodinného tábora se osvobození dožilo - pokud zatím zjištěno - celkem 1167 osob. Až na nevelké výjimky (např. dvojčata) byli to vězňové odeslané na pracovní komanda, tedy muži a ženy z počtu 3500 vězňů, kteří pracovním nasazením unikli červencovému vraždění při likvidaci rodinného tábora.

Z těchto 1167 zachráněných je nejméně 1100 vězňů, kteří do Terezína byli deportováni transporty z Čech a Moravy. Jen jednotlivci mezi nimi byli z německých či rakouských transportů. Z holandských transportů šlo jen o několik desítek. Kdybychom akceptovali odhad, že na pracovní komanda odešlo pouze 1800 českých židovských vězňů, těžko bychom hledali vysvětlení, proč jich nejméně 1100 odolalo kalvárii devastující práce a evakuačních transportů, zatím co z 1700 židovských vězňů německých, rakouských a holandských, kteří prošli stejnou kalvárií, přežilo jen 60, nejvýše 100. Z toho lze podle mého názoru vyvodit závěr, že při likvidaci terezínského rodinného tábora bylo z řad českých židovských vězňů v plynových komorách Birkenau zahubeno méně než 3850, zato však více než 700 se stalo obětmi procesu "Vernichtung durch Arbeit" a pochodů smrti. Nemusíme tedy opravovat zjištění, že v noci 8. března 1944 se uskutečnila největší hromadná poprava českých občanů za celou dobu šesti let německé okupace.

Miroslav Kárný

Minulost v nás

Isem jedním z mála těch, kteří přežili zářijový transport 1943 z Terezína. Považoval jsem za svou morální povinnost být u toho, když jsme připravovali a pořádali pietní akty na paměť těch, kteří v noci z 8. na 9. března 1944 zahynuli v birkenauském krematoriu. Na jiném místě tohoto bulletinu se píše o vědecké konferenci, o koncertech Zuzany Růžičkové v Praze a Verdiho Nabuccu v Brně... Mně dovolte, abych se vrátil k cestě do Osvětimi a Birkenau, vždyť jsem byl téměř u toho, když před 50 lety mí rodiče, příbuzní i všichni ostatní, a bylo jich 3792, šli do plynu.

10. března 1994, den poté, co jsme si připomněli tragické výročí, jsme jeli se zájezdem, který zorganizovala Tereziánská iniciativa za finanční pomoci Českého svazu bojovníků za svobodu, do Osvětimi. Polští pohraničníci nás dlouho zdrželi, a proto jsme přijeli až po slavnostním zahájení výstavy o rodinném táboře, jehož se zúčastnil ministr kultury polské vlády, náš konzul z Katovic a delegace Památníku Terezín a Tereziánské iniciativy. Přijelo nás více než 200, mnozí z nás byli za války v rodinném táboře, přijeli i naši rodinní příslušníci i ti, kteří za války bojovali nebo trpěli v jiných táborech a na frontách.

Procházel jsem výstavou, připomínal si náš osud od příchodu nacistů do Prahy, každodenní tvrdou perzekuci, "konečné řešení", život v Terezíně, zejména dětské osudy, vždyť i já tu byl jako čtrnáctiletý kluk. Dlouho jsem stál před obeliskem s nápisem "Těm, kterým nebylo dopřáno mít hrob ve vlastní zemi". Jeho autorka Helga Hošková přivezla do Osvětimi kamínky a my je - jak káže zvyk -kladli na pomník. Jednou by měl stát

v české expozici osvětímského muzea. Její osud je však zatím velmi nejistý.

Procházel jsem pak s manželkou expozicemi muzea. Byl jsem tu před touto cestou několikrát, ale znovu - tak jako vždy - jsem měl hluboký pocit hrůzy z toho, co jsme tady každý den prožívali. Stále na mne emotivně působí haldy botiček, kufrů, zubních protéz... Navštívili jsme také jezírko u krematorii 3 a 4, kam vysypávali popel obětí. I když dnes vím, že ostatky mých rodičů skončily na jiném místě, přece jen mám stále pocit, že toto místo je pro mně jejich hrobem. Tiše jsme s mou ženou postáli, vhodili do vody kamínky a odešli plni smutku.

Krátce po poledni jsme jeli do Birkenau, do BIIb. Ukazoval jsem manželce místa, kde stál strážní

domek, kuchyně, jednotlivé bloky, latrína, umývárna, dětský blok. Mnohé už byly spíše jen dohady. Vždyť z bloků zbyly jen komíny.

Náhle se nebe zatáhlo černými mraky. Jeli jsem ke krematoriu č. II, kde se před jeho troskami konal pietní akt. Nedaleko plápolal věčný oheň, ve větru vlála vlajka s pruhy a červeným trojúhelníkem, označením politických vězňů. Pokládáme věnce, také polská delegace, polští Romové, nestačím všechny zaznamenat.

Mně připadl čestný úkol - pronést zde několik slov jménem Tereziánské iniciativy, jménem těch, kteří přežili. Připomínám, že zářijový tereziánský transport zahynul zákeřně, nečekaně. Je tomu již 50 let, ale zapomenout nelze... Pietní akt nebyl určen jen zářijovým, ale i těm, které nacisté zavraždili z 11. na 12. července 1944...

Pak zazněly modlitby za mrtvé - Kaddiš a El Mule Rachamim - z úst vrchního pražského a zemského rabína Karla Sidona. K našemu smutečnému rozjímání se přidalo i nebe - začalo silně pršet. Naše slzy se mísily s deštěm.

Jiří Steiner

Pražské setkání "Birkenau Boys"

V pátek 17. června 1994 se pražská Židovská radnice stala svědkem mimořádné události. Do Prahy se z celého světa sjelo 26 někdejších chlapců, vězňů tzv. tereziánského rodinného tábora v Osvětimi - Birkenau, kteří před padesáti lety přežili jeho likvidaci. Patřili k asi devadesátičlenné skupině třinácti až patnáctiletých chlapců, které dr. Mengele počátkem července 1944 v poslední chvíli vybral při selekci a dal odeslat do nedalekého "männlerlágru". Z této skupiny se dočkalo osvobození přibližně 45 hochů, což je neobyčejně vysoký počet, srovnáme-li jej s osudy oněch tisíců chlapců téhož věku, deportovaných do vyhlazovacích táborů v Polsku i jinde na východě.

Na Židovské radnici přivítal "Birkenau Boys" s jejich manželkami a dospělými dětmi vrchní český rabín Karel Sidon a předseda ústředního výboru Českého svazu bojovníků za svobodu Jakub Čermín. Po neformální besedě a společném obědě byli odpoledne přijati v Parlamentu ČR jeho předsedou Milanem Uhdem. Pražské setkání mělo široký ohlas u českých sdělovacích prostředků.

Účastníci setkání navštívili příští den Terezín a na židovském hřbitově se pomodlili Kaddiš. Ve čtvrtek 23. června přijeli do Osvětimi, kde si prohlédli muzeum. Hlavním cílem jejich návštěvy bylo však Birkenau s jeho troskami krematorií a plynových komor a se zbytky "familienlágru" a "männlerlágru".

Celý průběh setkání natáčeli američtí a belgičtí televizní režiséři. Belgický štáb požádal ještě čtyři z bývalých "Birkenau Boys", aby svými svědeckými výpověďmi po ještě další dva dny obohacovali a upřesňovali dokumentární film.

Setkání se zúčastnili: Z Kanady John Freund, z USA Harry Goldberger, Ernst Hacker, Walter Hacker, Michael Kraus, Harry Osers a Henry Silberstern, z Venezuely Ota Fürth, z Mexika Bedřich Steiner, z Izraele Jehuda Bacon, z Austrálie Pavel Krajský a Karel Winter, z Holandska Jiří Diamant, z Belgie Helmuth Szprycer, z Německa Tomáš Fantl a Jan Pollak, z Velké Británie Michael Honey, z Rakouska Hanuš Fürnberg a z České republiky Pavel Bergmann, Toman Brod, Jiří Plzeňský, Pavel Polák, Karel Stern a syn nemocného Ludka Klačera (žijícího v Kanadě) Aleš.

Toman Brod

Schwarzheide po padesáti a více letech

Schwarzheide je malé městečko na půl cesty mezi Drážďanami a Berlínem. Z blízkého uhlí začalo Německo vyrábět benzín a tehdejší firma Brabag ochotně přijala vězně k otrocké neplacené práci. Po menševické selekci opustil 1. července 1944 z tzv. terezínského rodinného tábora v Osvětimi - Birkenau transport 1000 mužů a dorazil 3. července do Schwarzheide. Naproti továrně v úzkém pruhu mezi silnicí a dálnicí se rozkládalo několik táborů, i náš koncentrák. Původně jsme v něm byli jen my z rodinného tábora, později, po decimaci hladem, prací, mučením a nakonec i nálety, byl tento tábor doplňován vězni nejrůznějších národností i vyznání. K jeho likvidaci došlo 18. dubna, kdy se většina osazenstva vydala na pochod smrti do Terezína. Přežilo jej 220 lidí, kteří tam došli 8. května.

Ještě téhož roku se "schwarzheidáci" sešli, měli velké plány, které únor 1948 řádně zredukoval, i když dalším pokusům oživit schůzky a dokonce navázat styky s východoněmeckou firmou Synthesewerk, nástupkyní Brabagu, zcela nezabránil. V šedesátých letech byl dokonce ve Schwarzheide odhalen obětem války pomník, respektive postupně tři pomníčky. "Normalizace" opět všechny styky přerušila, ale pád komunismu umožnil jejich nové oživení.

Továrnu koupil bohatý západoněmecký koncern BASF a začal nešťastně: zbořil zbytky tábora včetně malé, možná z pilnosti postavené plynové komory. Došlo však k vzájemnému vysvětlování a nakonec před dvěma lety upravil nový podnik plochu před závodem na park, kam umístil všechny pomníčky a slavnostně je znovuodhalil za přítomnosti přeživších vězňů.

Letos uplynulo 50 let od "založení" Schwarzheide, a na pozvání BASF přijeli znovu bývalí vězňové. Opakoval se pietní akt u pomníčků, byly položeny věnce, proneseny proslovy jménem podniku a města, ze strany vězňů byl proslovem pověřen jeden z nás, ostravský herec Luděk Eliáš. Podnik BASF ukázal, že se snaží svou chybu - pokud je to vůbec možné - napravit. Na místě, kde stávala plynová komora, je dnes deska, která ji připomíná. Také u hlídacího bunkru byla umístěna deska

- je to poslední autentická část lágru, odkud nás esesáci, sami skryti, hlídali za náletu. A my jsme byli vystaveni tomu nejhoršímu. Snad měli strach, že hladoví, vysílení, do šilených mundurů oblečení vězni utečou (kam asi?).

Podnik připravil i výstavku o historii tábora, která se má proměnit ve stálou expozici vlastivědného muzea, pro které obec zatím hledá umístění.

Večer si bývalí vězňové trochu zaschůzovali, dosavadní vedení (Jiří Franěk a Jiří Lom) složilo účet ze své činnosti a stanovilo další úkoly. Byl zvolen nový předseda (Richard Svoboda, Lom a Franěk s ním tvoří "minivýbor"). Samozřejmě, že přišlo na přetřes mnoho otázek: odškodnění, problém našich pokračovatelů, i historie oné malé, nesmyslné, kruté a nepochopitelné plynové komory. Nakonec informovali přátelé z Izraele o nelehké situaci v jejich nové vlasti.

Ani večere v hotelu se neobešla bez projevů, za podnik BASF mluvil místoředitel Jeschke, za nás náš spoluvězeň, na slovo vzatý historik Pavel Oliva. Pavel Oliva (věren svému povolání) probral ve stručnosti historii koncentráku, Eliáš na něj navázal a nabídl naším jménem smíření.

Lze se domnívat, že taková nabídka nezůstává bez ozvěny.

Jiří Franěk

Setkání v Beit Terezín

Každoroční květnové setkání bývalých terezínských vězňů v kibucu Givat Chaim v Izraeli se letos konalo 21. května. Z České republiky se ho zúčastnili dva hosté; Michaela Vidláková, pověřená zastupovat Terezínskou iniciativu, a Artur Radvanský. Hlavní část programu byla zaměřena na 50. výročí tzv. rodinného tábora v Osvětimi - Birkenau. Moderátor Gideon Greit z památníku Yad Vashem se dotazoval čtyř žen a čtyř mužů, kteří tábor

přežili a dnes žijí v Izraeli, na jejich vzpomínky a na jejich tehdejší pocity a prožitky. Jednací řečí byla hebrejšтина, vzhledem k našim velmi omezeným znalostem tohoto jazyka, bohužel, nemůžeme referovat o podrobnostech této diskuse. Nicméně dotazy byly zřejmě velmi hlubokou sondou do nezhojených a nezhojitelných ran nejen dotazovaných, ale i většiny ostatních účastníků setkání.

Druhým tématem bylo zasazení malého javoru nedaleko muzea Beit Terezín v kibucu. Tento semenáček vypěstovaný v Izraeli je totiž potomkem stromu, který roste na hřbitově u krematoria v Terezíně a který byl zasazen terezínskými dětmi o tubišvat 1943.

První takový semenáček byl zasazen v Jeruzalémě u Památníku dětí v Yad Vashem. V proslovu, věnovanému tomuto stromku, jsem se zmínila, že moje máma, Irma Lauscherová, byla zřejmě posledním pamětníkem zasazení stromku za války v Terezíně, protože nejspíše žádné z dětí, které stromek sázely, válku nepřežilo.

O to větší překvapení mi přinesl lísteček, který ke mně během dalšího programu připutoval z publika: Psala mi Michala Beerová, že ona byla jedno z těch dětí, které stromek v Terezíně o tubišvat sázely a po válce přesazovaly ke krematoriu. Takže to, co mnozí považovali spíše za legendu, se ukázalo být v plné míře pravdivé.

Po několika dnech jsme navštívili a vyfotografovali i stromek v Yad Vashem. Bohužel v nápise na tabuli je chybný letopočet vysazení (1944 místo správných 1943). Tabulka je našťastí provizorní, pokud stromek vydrží, bude k němu umístěna definitivní deska.

Ve výstavě síni byla v té době instalována zdářilá výstava Plačkových karikatur z Terezína, na nichž kreslíř zachytil podoby mnoha terezínských vězňů, kteří své karikatury podepsali a vtípně komentovali.

Michaela Vidláková, Artur Radvanský

Zpráva ze sociální komise

Jak jste byli informováni na našem říjnovém sněmu, podařilo se rozšířit členy naší sociální komise z řad zdravotníků a sociálních pracovníků. Téměř ve všech velkých městech máme sociální důvěrníky, kteří budou ve styku se všemi našimi členy a budou pomáhat při řešení jejich sociálně zdravotních problémů. Budou mít k dispozici sociální dotazníky pro ty naše stárnoucí a nemocné členy, kteří se

nám doposud o pomoc nepřihlásili, ale jejich zdravotní nebo sociální situace bude vyžadovat nějakou pomoc či poradu.

V současné době se rýsují určité finanční prostředky pro naši činnost v sociální oblasti, a to z fondu Gerdy a Kurta Tomanových, našich bývalých členů z Rakouska, kteří svou pozůstalost odkázali Terezínské iniciativě. Bude možno použít část úroků ze základního kapitálu, zpočátku budou tyto prostředky omezené. Po ujasnění celkové finanční situace v této oblasti bude předsednictvem Terezínské iniciativy schválen připravovaný program sociální zdravotní péče stanoven

podrobný rozpočet pro naši činnost. Naše pomoc bude v prvé řadě věnována osaměle žijícím členům bez rodinného zázemí, výjimečně též takovým, kteří sice děti mají, ale které z nejrůznějších důvodů nemohou svým rodičům tuto pomoc zajistit. Finanční a jiná pomoc členům Terezínské iniciativy bude možná až po vyčerpání všech ostatních zdrojů pomoci ze strany sociálních oddělení měst a okresů, zdravotních pojišťoven, sociálních oddělení příslušných Židovských obcí (pokud naši členové jsou též jejími členy), sociálních komisí Svazu bojovníků za svobodu apod.

Jména a adresy sociálních důvěrníků:

Ruth Götzová

Podjavorinské 1601/8, Praha 4 - Chodov, 149 00,
tel. 02/791 25 98

Marta Kášová

Strojnická 25, Praha 7, 170 00, tel. 02/80 07 68

PhDr. Věra Schimmerlingová

Mirovická 1097/24, Praha 8 - Kobylisy, 182 00,
tel. 02/66 41 23 20

Johanna Hušková

Husitská 30, Praha 3, 130 00, tel. 02/24 22 16 97

Květa Trachtová

Solidarity 87/2779, Praha 10, 100 00,
tel. 02/781 81 10

PhDr. Věra Andryšková

Sadová 19a, Ostrava, 700 00, tel. 069/21 61 56

Antonie Militká

Židovská obec, Tř. kpt. Jaroše 3, Brno, 600 00,
tel. 05/42 21 57 10

Luise Herrmannová

Budivojova 261, České Budějovice, 370 00,
tel. 038/32153

Hana Herzová

Čechova 20, Plzeň, 320 28, tel. 019/27 55 06

Eliška Levinská

Pichlova 1338, Pardubice, 530 02,
tel. 040/631 00 73

Ilona Janová

SNP 632, Hradec Králové, 500 00, tel. 049/42731

Pro konzultace ve zdravotních záležitostech:

MUDr. Petr Riesel

Obora 669, Vlašim, 258 01, tel. 0303/42287

MUDr. J. Kosák

Podlešínská 11, Praha 6, 160 00, tel. 02/302 10 75
(Pracuje v nemocnici na Kladně.)

*Za sociální komisi
Dr. Věra Schimmerlingová*

Z činnosti vzdělávacího oddělení památníku Terezín

Prostory vzdělávacího oddělení Muzea ghetta byly koncem roku 1993 vybaveny jak novým vnitřním zařízením, tak potřebnou audiovizuální technikou. Při seminářích a besedách je možno kombinovat mluvené slovo lektorů s ukázkami zvukových či obrazových nahrávek a promítáním diapositivů. Do studovny jsme umístili příruční odbornou knihovnu a soubory kopií dokumentů a dalších materiálů pro studijní a přednáškové účely.

Zejména v období jarních měsíců (tehdy přichází školních skupin nejvíce) jsme věnovali maximální péči skupinám českých žáků a studentů, kteří navštívili

Muzeum ghetta a jeho expozice, a po předchozí dohodě jsme pro ně zajistili rozšířený program. Po vyhodnocení ankety, kterou jsme mezi nimi uspořádali, jsme se rozhodli reagovat na přání dotázaných poznat osudy co největšího počtu konkrétních bývalých vězňů, dozvědět se více o staré historii Židů nebo více o koncentračních táborech na východě. Zařadili jsme tato témata do seznamu přednášek připravovaných pro studenty a pedagogy a formou nabídkového listu jsme je rozeslali školským úřadům ve všech okresech České republiky. O řadě bývalých vězňů ghetta postupně zpracováváme medailonky včetně fotografické dokumentace, vyprávění některých z nich máme zachyceno na videokazetách. Pochopitelně pro plánované semináře nejraději využijeme přímou spolupráci s těmi bývalými vězni, kteří budou

pokračování na str. 9

Z činnosti vzdělávacího oddělení památníku Terezín

pokračování ze str. 8

ochotni do Terezína přijet a s mládeží besedovat. Zmíněné nabídkové listy jsou postupně rozesílány i na příslušné instituce v Německu a Rakousku, odkud již dostáváme konkrétní požadavky na uspořádání vícedenních vzdělávacích seminářů. Významnými pomocníky pro kontakty a práci se zahraničními pedagogy a studenty nám jsou pracovníci rakouské organizace Gedenkdienst, někteří v Terezíně vykonávají náhradní vojenskou službu.

V uplynulém období bylo uskutečněno osm odborných seminářů pro pedagogy litoměřického okresu. Odborné celodenní semináře proběhly také ve spolupráci s Ústavem pro rozvoj školství se studenty prvních ročníků pedagogické fakulty UK v Praze. Za velice úspěšný lze považovat i druhý česko-německý seminář uskutečněný z podnětu Aktion Sühnezeichen, Památníku Terezín a Školského úřadu v Litoměřicích letos v červnu v Terezíně.

Pro zahraniční zájemce jsme připravili čtyři vícedenní semináře doplněné besedami s pamětníky. Studenti gymnázií v Magdeburgu a Uetersenu v závěru svého pobytu sdělovali své dojmy. Mnohé práce udivují hloubkou myšlenek, vyprovokovaných střetem s místy

přímé likvidace lidí, a pocity hanby za předky, kteří holocaust rozpoutali. Tyto práce hodláme využít jako doplňkový studijní materiál a nabídneme je našim středním školám. Věříme, že diskuse kolem pocitů vyjádřených stejně starými lidmi objasní mnohé právě v otázce lidské nesnášenlivosti a nebezpečné rasové nadřazenosti. Počítáme též se zvýšeným zájmem o návštěvu u nás.

Avšak i žáci našich škol měli možnost se nad otázkou holocaustu hlouběji zamyslet. Ať to byla třída žáků 4. základní školy z Litoměřic, která se dobrovolně zúčastnila pietního aktu čtení jmen zavražděných židovských občanů, jenž se koná každoročně v terezínském krematoriu, nebo tři studentky litoměřického gymnázia a pedagogické fakulty J. E. Purkyně v Ústí n. Labem, jimž jsme poskytli podklady a metodické vedení při zpracování seminárních a diplomových prací.

Úspěšně proběhla i literární soutěž, kterou jsme vyhlásili na základních a středních školách litoměřického okresu "Čím bych chtěl přispět k lidské toleranci". Z 33 dodaných prací byly nejlepší veřejně oceněny a publikovány v okresních novinách. Vyhodnocení celé soutěže významně podpořila finančním darem bývalá vězeňkyně Hana Greenfieldová. Obdobnou akci chceme uskutečnit též v příštím roce, kdy budeme vzpomínat 50. výročí od konce nezměrného utrpení, které našim lidem přinesla druhá světová válka.

Ludmila Chládková

Rekonstrukce v Muzeu ghetta

Stávající expozice Muzea ghetta v Terezíně byla vybudována v roce 1991 a slavnostně otevřena u příležitosti 50. výročí zahájení deportace Židů z bývalého protektorátu Čechy a Morava. Expozice byla vybudována jako prozatímní a v příštích letech bude nahrazena expozicí novou. Pro období, které si její příprava vyžádá, je nezbytně nutné provést v nynější expozici takové úpravy, které by ji zdokonalily z hlediska výstavního a vedly k odstranění řady závad, které vznikly především v důsledku nevhodného teplotního režimu v budově. V rámci těchto úprav bude zhotovena nová koláž z kreseb terezínských dětí v prostoru vyústění schodiště v prvním patře muzea, dále nové stěly s hlavními texty ve všech výstavních místnostech, včetně výtvarné expozice v přízemí budovy. Hlavní texty budou přeloženy i do hebrejštiny. Dále bude repasována polovina výstavních panelů, na nichž budou vystavené originální dokumenty vyměněny za barevné kopie a v některých případech upraveny popisky k exponátům a jejich překlady. Podobným způsobem budou

reinstalovány všechny vitriny, v nichž bude užito modernějšího způsobu adjustace exponátů a zajištěna úplná bezprašnost vitrin.

Vzhledem k tomu, že již zmíněnou hlavní příčinou vzniklých závad na výstavním zařízení byl nevhodný teplotní režim, bude v rámci rekonstrukce provedena i instalace klimatizačního zařízení.

Reinstalace expozice bude provedena do konce listopadu t.r. Všechny uvedené úpravy byly umožněny díky finanční dotaci, kterou Památníku Terezín poskytla Nadace Terezínská iniciativa.

V. B

Nový objekt Památníku Terezín

Na podzim roku 1993 se uskutečnilo předání objektu bývalých jezdeckých kasáren (zvaných v letech okupace Magdeburská) v Terezíně ze správy Ministerstva obrany ČR do kompetence Ministerstva kultury ČR. To pak ustanovilo správcem a hlavním uživatelem objektu Národní muzeum v Praze s tím, že jedno z křídel kasárenského objektu bude předáno do bezplatného užívání Památníku Terezín.

Objekt, který byl v době existence ghetta sídlem tzv. židovské samosprávy, bude využit Památníkem k realizaci několika projektů. V přízemí budovy budou zřízeny moderní depoziťáře určené k uložení rozsáhlých výtvarných sbírek Památníku Terezín, které se dosud nacházejí ve stísněných a ne zcela vyhovujících prostorách.

V prvním poschodí budovy se bude nacházet galerie umělců ghetta, představující reprezentativní výběr prací malířů - vězňů, dále prostor pro krátkodobé výstavy, expozice o židovských starších terezínského ghetta a rekonstrukce z let 1941-1945.

Ve druhém poschodí vznikne ubytovna Mezinárodního střediska setkávání mládeže, která svým variabilním vybavením umožní ubytování 40 až 70 osob. Středisku, do nějž bude v budoucnu soustředěna vzdělávací činnost Památníku, bude rovněž sloužit univerzální sál v přízemí budovy s příslušným zázemím.

V půdním prostoru bude rekonstruováno divadlo podle vzoru obdobných scén v ghettu. Divadlo bude sloužit nejen jako speciální expozice, ale i jako místo pořádání příležitostných kulturních akcí.

Stavební práce v objektu byly zahájeny na počátku září t.r.

V. B.

Terezínská pamětní kniha

V průběhu tří let vytváří Terezínská iniciativa ve spolupráci s Památkem Terezín, Ústavem teorie informace a automatizace Akademie věd a Státním ústředním archívem v Praze podmínky, aby k 50. výročí osvobození Terezína mohl být splacen jeden velký dluh, který česká společnost i židovská komunita této země má vůči obětem židovských deportací z dob nacistické okupace. V edici Terezínská iniciativa se připravuje vydání Terezínské pamětní knihy.

V Terezínské pamětní knize mají být publikována jména všech obětí židovských deportačních transportů, které byly za německé okupace vypravěny z tzv. protektorátu i tzv. sudetské župy. Jde o přibližně 80 000 jmen, o 80 000 lidí, kteří byli umučeni a zavražděni, i těch, kteří všechna utrpení genocidního protizidovského tažení přežili. I oni patří do Terezínské pamětní knihy.

Aby mohla na věčnou památku zaznamenat 80 000 lidských osudů, bude pamětní kniha potřebovat více než 1200 tiskových stránek. Nezbytně tedy musí být rozdělena do dvou dílů. Postupovat bude chronologicky - transport po transportu, počínaje pěti transporty z Prahy do Lodže a transportem z Brna do Minska, potom v řadě od transportu AK až po poslední transport AE 9 z 16. března 1945. Nezapomeneme ani na Nisko.

U každého z těchto transportů budou zaznamenáni nejprve ti, kteří zahynuli v Terezíně či v jiném koncentračním táboře. Připojen bude přehled těch, kteří deportace přežili.

V průběhu prací se na jedné straně ukázalo, jak mnoho bylo v uplynulých desetiletích zanedbáno, ale na druhé straně, jak je záslužné, že Terezínská iniciativa podnítila a realizuje tento projekt v době, kdy ještě žije půldruhého tisíce terezínských vězňů.

Jejich individuální paměť zeslábla, ale dosud je nenahraditelnou hodnotou. Důležitým pramenem byly dotazníky členů Terezínské iniciativy. Když náš zpravodaj zveřejnil z archivních dokumentů sestavený přehled dětských vězňů Terezína, kteří přežili východní deportace, byl ohlas takový, že během krátké doby bylo možno tento seznam doplnit o dalších 24 jmen.

Terezínskou pamětní knihu vydává Terezínská iniciativa v nakladatelství Melantrich a měla by vyjít do konce příštího roku. Její první svazek je financován Nadací Terezínská iniciativa, které se podařilo získat potřebnou dotaci od Spolkové republiky Německo. Finance pro druhý díl, který by měl obsáhnout osudy vězňů deportovaných do Terezína od srpna 1942, se teprve zabezpečují. Přitom oba díly musí tvořit jeden celek. Už proto, že jeho obsahem bude také osobní rejstřík, abecední soupis všech jmen, která se v obou svazcích objevují, a to vždy s poukazem na stránku, kde se o nich píše.

Redakce

Paměti pro Bergen-Belsen

Jak jsme se dozvěděli z bulletinu Beit Terezín, připravuje Památník koncentračního tábora Bergen-Belsen k 50. výročí osvobození tohoto tábora pamětní knihu. Vzhledem k tomu, že v Památníku chybí mnoho údajů, obrací se na bývalé vězně tohoto tábora, aby podali o sobě bližší zprávy a napsali své tehdejší a nynější jméno, rodné jméno, datum a místo narození, státní příslušnost, náboženství, datum deportace do ghett a táborů před příchodem do Bergen-Belsenu, datum příchodu do tohoto tábora, dobu pobytu, číslo bloku.

Bližší informace podá A. Juergens, Dolnosaské zemské ústředí pro politické vzdělávání, Památník Bergen-Belsen, 29303, Loheide, SRN.

Pomoc Beit Terezín

Při přípravě Terezínské pamětní knihy jsme se obrátili o pomoc na naše přátele v Muzeu Beit Terezín. Při pražském setkání s předsedou Uri Bassem jsme mu předali soupis více než 3000 jmen terezínských vězňů, kteří byli dále deportováni a tuto deportaci přežili. Požádali jsme ho, aby nám pomohl ze svých zdrojů přikontrolovat správnost všech údajů a doplnit je o jména těch, kteří si je po válce změnili. Muzeum Beit Terezín pohotově reagovalo tím, že okamžitě rozeslalo informační dotazník pro Terezínskou pamětní knihu všem svým izraelským členům.

Vězňové od narození

Denní rozkaz terezínské rady starších č. 51 oznámil 13. února 1942, že toho dne se Erice a Ludvíku Winklerovým narodil syn. Komentář v terezínském deníku Egona Redlicha k této události zněl: "Dnes se narodilo v Terezíně první dítě. Jmenuje se Tomáš." Příštího dne dodal: "Říká se mu všeobecně AK I." Toto označení nesl první transport do Terezína - Aufbaufkommando, komando výstavby. Tomášovi rodiče přijeli do Terezína z Prahy transportem V dne 30. ledna 1942 a byli odtud deportováni 18. května 1944 transportem Eb do Osvětimi - Birkenau, do terezínského rodinného tábora. Tam byli zavražděni spolu se svým synem Tomášem.

Editorům Terezínské pamětní knihy se podařilo zjistit jména a osudy 123 dětí, které se narodily rodičům z českých transportů. Z těchto dětí 17 zemřelo v Terezíně, 92 bylo deportováno z Terezína východními transporty a s nimi zavražděno, pouze 14 se dožilo osvobození v Terezíně.

Myšlenky nad Pamětní knihou

Bylo mi líto, že můj otec, moji příbuzní a spousta mých přátel byli ve výčtu obětí války jenom číslem, číslem, které ve svém celku znělo obłudně, ale citově nepostiženým vlastně mnoho neříkalo. Pokývali hlavou, zatvářili se soucitně - a dost. Tak vznikla myšlenka alespoň sepsat jejich jména. Byla to doba, kdy jsme ještě neměli k dispozici počítače. Ručně jsme opisovali kartičky v různých archívech. Doba počítačů přišla později a s ní i myšlenka sepsat všechna jména bývalých terezínských, mrtvých i přeživších. Zdálo se, že s touto technikou to sice nebude žádná hračka, ale přece jenom zvládnutelná práce.

pokračování na str. 11

Myšlenky nad Pamětní knihou

pokračování ze str. 10

Ukázalo se ovšem, že to není jenom tak. Například za okupace se jména všech poněmčovala, Jiří se stal Georgem, Jana Johannou - a pak se zase počeštovalo. Původní podklady se psaly často ručně, tu více, tu méně čitelně. Ve strojopisech bylo také nemálo překlepů a omylů. To je lidské a normální, ale jak teď poznat po létech pravdu? O lidech, z nichž ohromná většina už nežije.

Mnoho omylů např. vzniklo, když se nepodařilo správně rozluštit u transportů Ce, Cl, Ci, Co a Cv to druhé písmeno. Když se píše ručně, snadno se přečte trojka namísto pětky atd. V pramenech u jedné osoby byly někdy dvě, tři nebo i více dat narození, byla to skutečně jedna a táž osoba? Ale máme-li vydat pamětní knihu, musí to být důstojná vzpomínka na naše mrtvé, je to vlastně jejich hrob, když vlastní nemají... Až přijdou pozůstalí nebo příští historici, měli by přece dostat co nejuplněnější a nejsprávnější informace.

Do práce se zapojili další lidé. Z archivů, muzeí, computerového pracoviště. Někteří z nich o židovské genocidě nevěděli o mnoho více než jen to jedno hromadné číslo jejich obětí. Napřed to brali jako každou jinou práci toho druhu... Ale všechny to chytlo. Přišla jsem jednou za paní

inženýrkou k počítači a předávala jí nějaké podklady. Řekla mi: "Víte, tady mám celý ten seznam tisíce jmen, malých dětí, jejich maminek, mužů, a závěr pak je, že z nich všech přežili jen dva, to je hrozné. Teď teprve chápu..." A všichni ti, kteří pomáhali a pomáhají při rozřešení tisíce nepřesností, nejasností, chyb, problémů, už tu práci berou za svou, jsou hrdí, že předávají správné, prověřené informace. Pracují na tom v sobotu, v neděli, jak jen mohou.

Svým dětem - jako mnozí z nás - jsem dříve nevyprávěla o oné době. Chtěla jsem, aby vyrůstaly nezatíženě touto minulostí. Také jsem naivně věřila, že doba jakéhokoli rasismu je ta tam. Moji vnuci však už vědí - při práci na Pamětní knize mi pomáhali zvládnout počítačovou techniku a radím se s nimi často. Moje vnučka, která spolupracovala na kontrole transportních listin a přepisovala mnoho vzpomínek a dokumentů, se dověděla věci, o kterých v hodinách dějepisu nikdy neslyšela. Víte, jak na ni, mladou maminku, zapůsobilo všechno to vyprávění o tom, jak svým maličkým nemohli dát ani najíst, o zaplynování dětí, o maminkách, které zvolily raději smrt spolu se svými dětmi než vlastní záchranu? Nedávno přepisovala do počítače nadšenou zprávu delegáta Mezinárodního červeného kříže o návštěvě ve "zkrášeném" Terezíně a ptala se mne: "Jak mohl nevidět? Jak toto mohl napsat? A jak s tím pak mohl vůbec žít?"

O tyto myšlenky jsem se s Vámi chtěla podělit, přátelé.

Margita Kárná

Dvojitá signatura

Kurátorka galerie památníku Yad Vashem v Jeruzalémě Bella Shomer - Zaitchik připravila letos ve spolupráci s Margit Silberfeldovou - Kampertovou, muzeem Beit Terezín, pražským Židovským muzeem a Památníkem Terezín výstavu "Dvojitá Signatura", na níž byl poprvé alespoň částečně zveřejněn nejpočetnější soubor podobizen známých osobností a prominentů terezínského ghetta karikaturisty Maxe Plačka.

Až dosud se o životě tohoto umělce nevědělo téměř nic. Max Plaček se narodil 10. srpna 1902 v Kyjově na

Moravě, vystudoval české gymnázium a několik semestrů práv. Poté pracoval u pojišťovací společnosti v Banské Bystrici a v Praze, kde se oženil s Trudou Pollakovou z Plzně. Za okupace začal pracovat pro pražskou židovskou obec a vytvořil zde první karikatury jejích zaměstnanců, z nichž některé byly zveřejněny v Židovských listech. Od počátku roku 1942 byl pracovní nasazen na zámku v Panenských Břežanech a v polovině září téhož roku odtud deportován do Terezína.

Teprve šest měsíců po příjezdu do Terezínského ghetta začal kreslit svůj cyklus: od začátku května do začátku prosince 1943, tedy za sedm měsíců,

vytvořil soubor nejméně 550 portrétních kreseb terezínských osobností. Najdeme mezi nimi některé představitele samosprávy ghetta, bývalé vedoucí významných židovských obcí a institucí v Německu a Rakousku, ředitele podniků a bank, politiky a generály. Nepoččetnější jsou však na výstavě zastoupení intelektuálové, vědci a umělci.

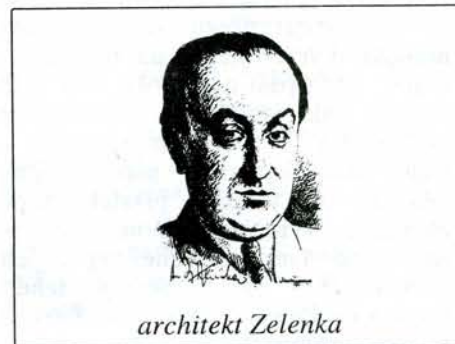
Pořadatelé výstavy se pokusili sestavit podrobnější biografie všech těchto osobností a doplnit výstavu i obsáhlým katalogem s ukázkami jejich děl, v některých případech i s jejich předválečnými fotografiemi. Nejvážnějším omylem je asi záměna Jiřího Strasse (1912-1944) z Chrudimi s náhodským Leo Strassem (1871-1944). Je škoda, že pořadatelé nezveřejnili alespoň jména zbývajících portrétovaných osobností, která by mohla pomoci přesněji určit záměr autora a společenské kruhy, v nichž se především pohyboval.

Max Plaček pracoval nejskromnějšími prostředky - tužkou a pastelkami - téměř vždy kreslil své modely z levého profilu, svůj projev i míru nadsázky přizpůsoboval povaze a stáří portrétované osoby. Některé jeho podobizny se zdají poněkud neumělé, jiné jen lehce načrtnuté a neobyčejně výstižné, svědčící o vynikajícím pozorovacím talentu a citu pro charakteristiku osobnosti.

Na horním okraji kresby Plaček zaznamenává nejdůležitější údaje o svých modelech. Na dolní části kresby jsou jejich vlastnoruční podpisy, je označeno místo a datum vytvoření kresby, často s přípisem potvrzujícím kvalitu kresby nebo komentujícím současnou životní situaci v ghettu, a signaturu autora. Právě tato snaha o zdůraznění autenticity a dokumentárního významu kresby oběma podpisy dala výstavě její název a činí z Plačkova cyklu terezínských portrétů jedinečný dokument. Je to většinou poslední svědectví o existenci a kdysi bohatém životě stovek pozoruhodných osobností ze všech oborů a z mnoha předválečných židovských center střední Evropy.

Svoji vlastní podobiznu nám však Max Plaček nezanechal. Byl deportován 18. prosince 1943 do "rodinného tábora" v Osvětimi-Birkenau a odtud v červenci 1944 do Sachsenhausenu, kde zahynul. Jeho žena Truda zemřela v květnu 1945 v Bergen-Belsenu.

Arno Pařík

architekt Zelenka

Graffiti di Terezín

"Támhle jsem chodívala na své první schůzky...", vykřikla najednou Zuzana Justmannová, když jsme s ní letos v Létě prohlíželi bývalá Magde-burská kasárna v Terezíně. Rukou ukazovala na šance nad horní vodní bránou. "Můj chlapec tam pásl ovce a já jsem tam za ním chodila v roce 1944 nahoru. Znalí jsme se ještě z Prahy, blíže jsme se ale seznámili až v Terezíně... Jmenoval se Jirka Satz. Někde tam nahoře vyryl do kamene naše monogramy, možná tam ještě někde mohou být..."

Sráz na šance je v těch místech dost příkrý, s pomocí trávy a keřů jsme se vyšplhali nahoru a za chvíli se překvapení dívali na zašlý, ale hluboko vyrytý nápis na obrubníku brány: "Zde pásl ovce roku 194-". O kousek dále jsme našli stylizovaný podpis SATZ. Poslední písmeno - stejně jako u letopočtu - není zřetelné, jako by se je sám pisatel snažil znejasnit. Připojený monogram je složen ze dvou do sebe vepsaných písmen: JS - ZP. Zuzana se tehdy jmenovala Picková. Asi se tu Zuzana a Jiří nescházeli sami - na konci

obrubníku jsme našli ještě monogramy JZ a RB.

Takových epigrafů bude asi na terezínských šancích více, na Bauhofu prý vyrývali členové "Ghettowache" své monogramy do brány, leccos se může najít i v kasematech, na půdách kasáren i soukromých domů. Tak byla před třemi lety objevena modlitebna, zřízená ve chlívku na dvoře L 225, vyzdobená hebrejskými nápisy. Ve vedlejším domě byla právě nedávno nalezena dobře zachovaná půdní mansarda, vyzdobená nástěnnými malbami - velkým pohledem na Hradčany z Karlova mostu, obrazem malé továrny a dekorativní výzdobou z nakreslených pavučin, brouků a oprýskaných cihel, s českými a holandskými nápisy, jejíž "historii" bude třeba teprve prozkoumat.

Arno Pařík

Pavel Haas Život a dílo skladatele

Lubomír Peduzzi: Pavel Haas. Život a dílo skladatele. Brno, Muzejní a vlastivědní společnost v Brně za podpory hudebního fondu a Mezinárodního terezínského sdružení 1993, 176 s., obr. příloha.

Hudební vědec, skladatel a básník Lubomír Peduzzi věnoval svůj hudební a badatelský zájem svému učiteli Pavlu Haasovi téměř celoživotně. Výrazně se zasloužil o oživení díla jednoho z nejnadanějších česko-židovských skladatelů tohoto století, terezínského vězně, který zahynul v osvětlimské plynové komoře.

Dr. Peduzzi upravil Haasův dechový kvintet a umožnil úspěšnou cestu na světová podia jeho studii pro smyčcový orchestr tím, že sestavil partituru ze zachovaných orchestrálních hlasů a dokonponoval chybějící kontrabasový part. Toto dílo, vytvořené Haasem v Terezíně, dirigoval Karel Ančerl, který se uchováním hudebního materiálu zasloužil o záchranu skladby.

O poznání Haasova díla se Peduzzi zasloužil přednáškami, organizací koncertů k výročním dnům skladatelovým, monografií "Pavel Haas a jeho tvorba za okupace" (1963), studii "Tragický osud Pavla Haase" a "Hudba psaná v

Terezíně". Příznivý obrat v zájmu o Haasovy skladby nastal v roce 1991 - po zasvěcené přednášce dr. Peduzziho na kolokviu "Musik in Theresienstadt" v Drážďanech. Haasovy skladby začíná vydávat nakladatelství Tempo v Praze ve spolupráci s Bote a Bock v Německu. Dříve byly vydány pouze Čtyři písně na slova čínské poezie, věnované K. Bermannovi - skvělému interpretu těchto písní, a Suita pro hoboj a klavír.

Haasovy skladby jsou uváděny u nás, v Izraeli, USA, Japonsku, Švýcarsku, Německu a Rakousku. Mezi interprety jsou umělci světové úrovně R. Firkušný, S. Okawa a Z. Mehta.

Novou knihu Lubomíra Peduzziho "Pavel Haas. Život a dílo skladatele" vydala Muzejní a vlastivědná společnost v Brně za podpory Českého hudebního fondu a Terezínské iniciativy. Je psána poutavě a zaujme vytříbenou jazykovou kulturou.

První část je sestavena z mozaiky výpovědí přátel a členů rodiny. Přibližuje lidskou osobnost skladatele, jeho rodinu a slavného Pavlova bratra herce Hugo Haase.

Další části nás seznamují s kulturním a hudebním životem města Brna od roku 1919 a blahodárným působením Leoše Janáčka, jehož zásluhou byla v Brně založena konzervatoř a mistrovská škola v oboru skladby. Pavel Haas byl jedním z prvních absolventů mistrovské školy Leoše Janáčka. Haas s obdivem vzpomíná na svého učitele a jeho geniální a svérázné pedagogické působení.

V roce 1938 se ještě Haas dočkal úspěšné premiéry své první opery "Šarlatáni" v Zemském divadle v Brně, která zatím i přes své vynikající kvality nebyla jinde provedena.

V kapitole Labutí píseň autor knihy zasvěceně proniká do hudebního života v Terezíně a zabývá se i hudební tvorbou V. Ullmanna, H. Krásky, K. Reinera a G. Kleina.

Hudební rozbory a ukázky přístupným způsobem přibližuje skladatelův vývoj od prvních pokusů po zralá osobitá díla.

Pro zahraniční zájemce jsou na konci knihy německá a anglická resumé, která obsahují nejdůležitější fakta o skladateli a jeho díle. V nedávné době byl projeven zájem o vydání knihy o Pavlu Haasovi v Německu.

Anna Hanusová

Malíř a svědek

V srpnu nás navštívila Miriam Friedmann-Morrisová z USA, která pátrá po ztracených dílech svého otce, portrétisty Davida Friedmanna, o jehož osudu jsme se při této příležitosti dozvěděli více.

Narodil se v Moravské Ostravě 20. prosince 1893, v roce 1914 začal studovat na berlínské Akademii u Louise Corintha a Hermanna Strucka, poslední roky války však již byl na frontě. Od roku 1919 se každoročně účastnil výstav Berlínské secese, v letech 1923-1933 byl činný především jak novinový kreslíř a vytvořil stovky portrétních kreseb významných osobností. Od roku 1933 mohl však už malovat jen reklamní štíty a plakáty.

Koncem roku 1938 emigroval zpět do Prahy se ženou a tříměsíční dcerou. Celé své dílo musel zanechat v Berlíně. V okupované Praze se pokoušel žít portrétováním. Vytvořil na 50 podobizen tehdejších zaměstnanců židovské obce, také členů "Kraftova kvarteta", složeného z vyloučených členů pražských orchestrů, které pořádalo bytové koncerty.

16. října 1941 byl deportován do Lodže, kde pracoval jako kreslíč. Přivydělával si na jídlo pro rodinu portrétováním vedoucích dílen a vytvořil řadu kreseb, zachycujících otřesné životní podmínky v ghettu. Koncem srpna 1944 byl deportován do Osvětimi, kde na rampě ztratil svoji ženu a dceru, také své ložské kresby. Sám se zachránil jen náhodou, jako houslista lágrového orchestru. O něco později byl deportován do tábora Gleiwitz I, odkud se dostal pochodem smrti do Blechhammeru a tam byl osvobozen 25. ledna 1945.

David Friedmann se vrátil do Ostravy a do Prahy, začal kreslit z paměti své zážitky z lágrů, které vystavil v roce 1946 na několika místech v severních Čechách. Seznámil se tu s Hildou Taussigovou, kterou si vzal v roce 1948 za ženu a spolu se vystěhovali do Izraele. V roce 1954 odešel pracovat pro reklamní agenturu do New Yorku, Chicaga a St. Louis, teprve v penzi po roce 1962 se mohl vrátit ke svému cyklu obrazů a kreseb z koncentráků, které vystavoval na různých místech ve Spojených státech. Zemřel v St. Louis 27. února 1980 ve věku 86 let. Jeho práce jsou zastoupeny ve sbírkách

památníku Yad Vashem v Jeruzalémě a Muzeu Holocaustu ve Washingtonu.

Kdy zemřel Karel Poláček?

Mezi literárními historiky panuje oprávněná nejistota o dnu úmrtí Karla Poláčka. Žije ještě někdo z transportu Es 988 (odešel z Terezína 19. října 1944)? Žije ještě někdo z osvětimského komanda, pobočného tábora Hindenburg? Byl tam Poláček? Zná někdo jeho poslední dny? Zprávy laskavě zašlete na adresu Jiří Franěk, Betlémská 10, 110 00 Praha 1.

Pamětní deska Fredymu Hirschovi

Zuzana Růžičková byla iniciátorkou toho, aby Fredymu Hirschovi, známému pedagogu, iniciátoru a organizátoru Hagiboru i dětských domovů v Terezíně a v Birkenau byla odhalena pamětní deska. Deska bude umístěna v Parku terezínských dětí u Muzea ghetta a bude odhalena v květnu příštího roku v rámci oslav 50. výročí osvobození Terezína. O objednávku a včasné dodání pamětní desky se postará Zuzana Růžičková.

Fredy Hirsch
na kresbě Maxe Plačka

Z veršů terezínských dětí

Na pozvání hudební skladatelky Jeannie Brindley-Barnettové jsem navštívila USA, kde se 8. května 1994 uváděl v Minneapolisu (stát Minnesota) koncert, jehož jsem se zúčastnila. Ve veliké, zcela naplněné koncertní síni zněly hudba i písně, inspirované verši terezínských dětí, napsaných po dobu věznění v ghettu v průběhu nelehkých životních situací.

Kniha "Motýla jsem tu neviděl" vydávaná po mnoho let v různých jazykových mutacích a různých vydáních vzbudila zájem hudební skladatelky Brindley-Barnettové. Zhudebnila deset předloh této knížky, deset básní, většinou od neznámých dětských autorů, kteří holocaust nepřežili. Jeannie Brindley - Barnettová složila také hudbu k obnovené premiéře divadelní hry Celesty Raspanti "Never Saw Another Butterfly", kterou americká autorka napsala též na základě knížky kreseb a básní terezínských dětí. Hra byla znovu uvedena v Minneapolisu.

Koncert řídil dirigent Philip Brunell. Deset zhudebněných a zpívaných textů J. Brindley - Barnettové doplnily skladby Franze Waxmana a Charlese Davidsona inspirované stejným tématem. Koncert byl prokládán básněmi terezínských dětí, které jsem četla v anglickém i českém znění. Koncert vzbudil v Minneapolisu veliký ohlas. Měl také dohru v rozhovoru se mnou v televizním studiu a rozhlasové stanici.

Koncertu v Minneapolisu předcházelo uvedení dvou filmů v rámci Filmového festivalu v městě pod názvem Rivertown Film Festival - celovečerní dokument Terezínský deník, uváděný již v naší televizi, a nový hodinový dokument režisérky Zuzany Justmannové České ženy.

V sousedním městě v St. Paulu zapadal do těchto akcí také koncert komorního kvarteta, které je součástí Bostonského symfonického orchestru. Hráli skladby Gideona Kleina, Hanse Krávy a Viktora Ullmanna. Večer nazvali Umlčené hlasy.

Ohlas obecenstva ve Spojených státech byl a je mimořádně živý. Jakákoli zmínka o době holocaustu a především reálná informace budí veliký a nepředstíraný zájem vědět víc a pochopit dobu pro americké občany velice vzdálenou.

Alena Munková

Pomůžete ?

Když jsem asi před rokem začala vyhledávat ženy, které v Terezíně pracovaly u nejmenších dětí, měla jsem pro to dvě motivace:

1/ O tom, jak žily malé děti v Terezíně, zejména opuštěné děti, se neví skoro nic.

2/ když to neudělám já, asi už to nikdo nezaznamená a v historii Terezína zůstane bílé místo. A to si nejmenší vězni druhé světové války nezaslouží.

Brzy poté, co jsem se do této práce pustila, se ukázalo, že hledat po půl století pamětnice je mimořádně svízelné. A z těch, které jsem pomoci přátel a známých našla, si už některé pamatují méně než málo. Což je při tak dlouhém časovém odstupu a v našem věku pochopitelné. Prostě zdrojů je už málo.

Proto jsem využila terezínského setkání 5. října tohoto roku a v diskusní části jsem poprosila ty z přítomných žen, které v Terezíně pracovaly u nejmenších dětí, aby své adresy sdělily buď mně nebo Terezínské iniciativě.

Stalo se však něco neočekávaného. Sotva jsem domluvila, přišlo za mnou několik žen a mužů a všichni se mnou chtěli mluvit teď, hned, na místě. Když jsem pak s nimi strávila více než hodinu v předsálí, ukázalo se, že to jsou někdejší terezínské děti, kterým bylo tehdy méně než sedm let a o této etapě svého života neznají prakticky vůbec nic. V Terezíně byly z různých důvodů bez rodičů, takže nemají nikoho, kdo by jim mohl o jejich raném dětství něco povědět.

Musím doznat, že teprve v této souvislosti jsem si uvědomila, že moje práce má smysl nejen historicko-dokumentační. Je tu jistá, byť malá naděje, že při "zpovídání" terezínských pracovnic u dětí si některá vzpomene i na určité dítě, které přežilo, a bude mu moci aspoň něco o jeho minulosti říci.

Jak cenná je taková možnost, jsem si uvědomila v trochu jiné souvislosti. Začátkem letošního roku uveřejnil bulletin, který vydává Terezínský památník v Givat Chajim, oznámení, že v Londýně žijící Zdenka Husserlová (1939), hledá někoho, kdo si na ni pamatuje z Terezína. Protože jsem v Terezíně pracovala v sirotčinci (Kriechlingsheim) a Zdenička byla jedním z mých dětí, hned jsem jí

napsala. Zdenička je první z mých dětí, s kterým jsem mohla navázat aspoň písemný kontakt, a radost i dojetí byly oboustranné a velké.

Proto bych chtěla požádat ženy, které pracovaly v Terezíně u nejmenších dětí: Umožněte zaznamenat své vzpomínky a zavolejte na pražské telefonní číslo 80 68 12 nebo napište na níže uvedenou adresu. I střípky vzpomínek pomohou dotvářet mozaiku o životě nejmenších dětí v Terezíně.

Věra Hájková
Bubenská 37
170 00 Praha 7

Hledají se pamětníci

V táborech třetí říše měla hudba nejrůznější funkce: Byla prostředkem odporu, pomocí pro přežití prostřednictvím ilegálních kulturních akcí, "zábavou" pro SS a vězeňské a měřicím nástrojem při trestných akcích. Dodnes je o tom jen málo známo, přičemž má dojít pokud možno k rozsáhlému zpracování této tematiky v rámci výzkumu projektu Endografického ústavu na univerzitě v Řezně pod vedením prof. dr. Chr. Daxelmüllera. Proto prosím svědky a pamětníky, kteří byli během svého věznění jakýmkoli způsobem konfrontováni s hudbou, aby zachytili své osobní zážitky nebo je namluvili na audiokazetu. Přitom nehraje roli, zda jste byli přítomni při ilegálních či táborovým vedením nařízených

Berlínské studijní skupiny v Terezíně

Berlínské centrum pro výzkum antisemitismu (Zentrum für Antisemitismusforschung) realizuje v současné době program zájezdů studijních skupin do klíčových míst realizace nacistického plánu "konečného řešení židovské otázky". V jeho rámci navštívila 30. června Terezín skupina sedmdesáti pedagogů ze středních i vysokých škol, doprovázených některými z

Hledám adresu

Snad byste mohli poradit, jakým způsobem bych se dozvěděla adresu Niny Schwarzové (asi 76 roků stará). Byla v Terezíně s matkou - asi 3 roky jako já. Už po ní pátrám celé desítky let, ale doposud nikdo z bývalých terezíňáků o ní nevěděl. Teď, když měl známý umělec Karel Berman písňový koncert v Praze, lidé přišli za mnou, každý mi něco chtěl říci. Nina Schwarzová prý "se ztratila". Nevím, komu bych napsala než Vám, že po 49 letech už tam u Vás skoro nikoho nemám, kdo by snad pomohl najít Ninu. Zpívaly jsme v Terezíně spolu u Rafika - moc ráda bych se něco o ní dozvěděla.

Děkuji Vám všem předem Vaše Marianka Z. May (roz. Zadikow), dcera Arnolda a Hildy. 191 Awosting Road, Pine Bush, NY 12566, U.S.A.

hudebních aktivitách, zda šlo o vokální nebo instrumentální hudbu. Popište, prosím, svými vlastními slovy a co nejpodrobněji, co se vám jeví důležité (např. posluchači, hudebníci, obsazení, zkoušky, obstarání nástrojů a not atd.). Každá sebemenší informace je důležitá! Zvláště zajímavý je váš osobní postoj k "hudbě v nacistických táborech". Co jste pocítovali vy a vaši spoluvězňové, když jste zpívali, hráli nebo poslouchali hudbu? Co si o tom myslíte z dnešního pohledu? Velmi by mě potěšilo, kdybyste byli ochotni pomáhat mi při zpracování tohoto neprobádaného aspektu všedního táborového dne pomocí vašich informací. Jsem ochoten poskytnout další informace. Výzkumný projekt "Kultura v nacistických koncentračních táborech"

Quido Fachler M.A.

Am Lossele 13

D - 79211 Danzlingau, SRN

pracovníků centra. Cestě předcházela seminář o "konečném řešení" a osudu německých Židů v Terezíně, vedený profesorem Wolfgangem Benzem, který také doprovázel skupinu do Terezína.

Zájezd se mezi účastníky setkal s velkým ohlasem, a proto došlo již 23. září k jeho zopakování pro další skupinu padesáti pedagogů.

V. B.

Z domova a ze světa

Ústřední ústav pro sociálně vědecký výzkum u Svobodné univerzity v Berlíně uskutečňuje projekt, jehož výsledkem má být "Pamětní kniha židovských občanů Berlína v době nacionálního socialismu". Z 15 112 berlínských Židů, kteří byli deportováni do Terezína, se tímto projektem dosud podařilo získat údaje o 14 938 osobách. Terezínská iniciativa se s tímto ústavem dohodla na spolupráci vzájemnou výměnou výsledků jejich a našeho projektu.

...

S anglickým historikem Martinem Gilbertem, který se zúčastnil březnové konference o terezínském rodinném táboře, uveřejnily Lidové noviny a Roš Chodeš rozhovor Davida Kumermanna. Podle publikovaného textu M. Gilbert o konferenci řekl: "Hlavní otázkou bylo, proč Němci v rámci Osvětíni udržovali ostrůvek zvaný český rodinný tábor. Proč uprostřed vši hrůzy po šest měsíců nechali něco, co připomínalo takřka normální život." Nad takovou charakteristikou rodinného tábora se pozastavila řada bývalých vězňů a Margit Herrmannová se přímo dotázala M. Gilberta, zda skutečně tato slova použil. Gilbert jí odpověděl, že "takové věci neřekl ani ve své řeči na konferenci, ani v rozhovoru s novinářem".

...

Prvních 60 výtisků sborníku "Terezínský rodinný tábor v Osvětíni - Birkenau" přišlo do rukou účastníkům sněmu Terezínské iniciativy, kteří si je tam zakoupili.

...

Skupina čtyřiceti amerických univerzitních profesorů, jejichž zájezd po památných místech židovské genocidy organizovala Výchovná nadace holocaustu, se 20. června setkala v Praze s představiteli Terezínské iniciativy. Američtí historikové se zajímali především o prameny, které jsou v našich archivech k dispozici pro studium holocaustu. V děkonném dopise prof. Geoffreye J. Gilese se mj. píše, že tato

beseda podnítila zájem mnoha z nich o výzkum v Praze.

...

"Ze sta Židů deportovaných 3. 12. 1942 přežilo třináct", tak zní nápis na pamětní desce umístěné v Litomyšli na místě, kde stávala synagoga. Autorem pamětní desky je Helga Hošková.

...

Dne 14. 1. 1995 uspořádáme setkání 2. a 3. generace bývalých terezínských vězňů přímo v Terezíně.

Společné setkání přihlášených a odjezd autobusu bude v 8 00 hod. ráno v sobotu 14. 1. 1995 od hotelu Intercontinental.

Program:

- 9.00 - 10.00 hod. Přednáška o Terezíně a holocaustu
 10.00 - 11.00 hod. Prohlídka muzea gheta
 11.00 - 12.30 hod. Prohlídka města a hřbitova gheta
 12.30 - 14.00 hod. Oběd
 14.00 - 15.00 hod. Promítání videokazety o Terezíně
 15.00 - 16.00 hod. Beseda s diskusí Společný odjezd

Sborník o rodinném táboře

Sborník "Terezínský rodinný tábor v Osvětíni-Birkenau" jsme vydali v nakladatelství Melantrich. Jeho cenu jsme stanovili na 60,- Kč. Ke koupi je ve všech prodejnách Melantrichu - v Praze na Můstku, v Brně, Ostravě a Českých Budějovicích.

Nakladatelství nabídlo knihu také jiným knihkupcům. Členové Terezínské iniciativy si mohou knihu zakoupit za zlevněnou cenu 50,- Kč v sekretariátu Terezínské iniciativy.

Poohlédnutí

Dne 23. srpna 1944 zemřel MUDr. Jindřich Flusser, bývalý vězeň Terezína, Osvětíni a Buchenwaldu, lékař, básník a esejista, vynikající překladatel Heineho, Kästnera, Tucholského, Rilkeho, německých epigramatiků všech dob. Nedlouho před svou smrtí přepracoval záznam svých vzpomínek a nazval jej Poohlédnutí. Vzpomínky ukončil "něčím z mudrování mých nedávných bezesných nocí", které - vědom si své těžké nemoci - považoval za svůj duchovní odkaz:

*

Naše "pravdy" jsou jen přibližné. Tolerantní "omyl" má k pravdě blíž, než netolerantní "pravda".

*

Naše "přesvědčení" vyvěrají spíše z temperamentu než z poznání.

*

Tolerance není vrozená. Někdo k ní dojde pozdě, jiný vůbec ne; někteří k ní mají však blízko od počátku. Nejsou to právě oni "chudí duchem" - lidé nejméně zatížení ideologiemi - kteří právě proto jsou onou "solí země".

*

Intolerance je smrtelným neduhem lidstva. Dělá z nás maniaky nebezpečné sobě i ostatním.

*

Proti intoleranci je třeba bojovat. Ale jak? Proti intoleranci ideové prostředky ideovými; proti intoleranci násilnické navíc i silou.

*

Překonání intolerance lze především "zevnitř". Nápor "zvenčí" ji obvykle posiluje.

*

Lidštější svět se rodí střetem uvnitř jednotlivých táborů - postupnou převahou tolerantních nad fundamentalisty ve vlastních řadách.

*

Lidštější svět nevzejde z některé z ideologií.

*

"Ideologie" budoucnosti, pokud lidé budoucnost mají, je tolerance.

*

Vzpomínky na ony dny...

Příští číslo našeho zpravodaje Tereziánská iniciativa, který vyjde na jaře roku 1995, bude věnováno 50. výročí osvobození Terezína. Redakce uvítá vzpomínky bývalých terezínských vězňů, jak prožívali poslední měsíce, týdny a dny před osvobozením - v Terezíně, v jiných koncentračních táborech, na pochodech smrti, při útěku či v odboji. Dnes uveřejňujeme příspěvek Felicitas Wolfové-Gardové. Osud její a její rodiny byl mimořádný. Když byla čtyřčlenná rodina Wolfů v létě 1942 povolána do olomouckého transportu do Terezína, ukryla se v lese a později se skrývala u dobrých českých rodin v Tršicích a Zákřově. Patnáctiletý chlapec Ota si vedl deník, který se dochoval. Nedopsal jej. Krátce před osvobozením protipartyzánské komando - gestapáci a vlasovci - přepadlo vesnici, kde se rodina skrývala, a zavraždilo 19 jejích obyvatel, mezi nimi i Otou. Deník dopsala Felicitas. Vylíčila hrůzné dny jejich úkrytu v lese. Deník připravujeme k vydání. Felicitas Garda, žijící v Americe, nám k němu jako doslov poslala tuto vzpomínku:

"V lese se bojovalo, kulky se odrážely od stromů v naší blízkosti, my jsme se snažili vyhýbat se jim, ale nakonec jsme se rozhodli, že není jiného východiska než použít jednoho z mokrých bunkrů zasypaných hlínou.

Pak jsme konečně slyšeli výkřiky NAZDÁAR! Nemohli jsme uvěřit tomu, nač jsme po tři léta čekali. Maminka a já jsme nechtěly vylézt ven, bály jsme se ukázat předčasně. Proto jsme s tatínkem počkali v bunkru, až jsme se konečně, obaleni žlutým blátem, v přišerném stavu, ukázali venku.

Samozřejmě jsme se hned sháněli po našem Otíčkovi, a bylo nám řečeno, že Otíček byl již 20. dubna, když neprozradil nic a nikoho, mučen a za živa upálen.

Národní výbor v Tršicích, kde jsme se přihlásili, nám přidělil místnost - třídu v tamější škole, kde zároveň byli ubytováni ruští vojáci pod vedením židovského majora, na jehož jméno si nevzpomínám. Tento velitel, když viděl v jakém jsme stavu, přikázal vojákům, aby se k nám chovali slušně. Donesli nám hned

otýpky slámy, abychom měli na čem ležet. Mezitím se tatínek dal s tím majorem do řeči a ptal se ho, zda-li někdy neslyšel jméno Kurt Wolf. Major se zamyslel a řekl, že 9. března 1943 byla k boji nasazena československá jednotka u Sokolova za vedení generála Svobody a Kurt Wolf byl jedním z velitelů-hrdinů, kteří tam položili svůj život. Rodiče byli po této zprávě stížení srdečnými záchvaty, plakali a nařkali.

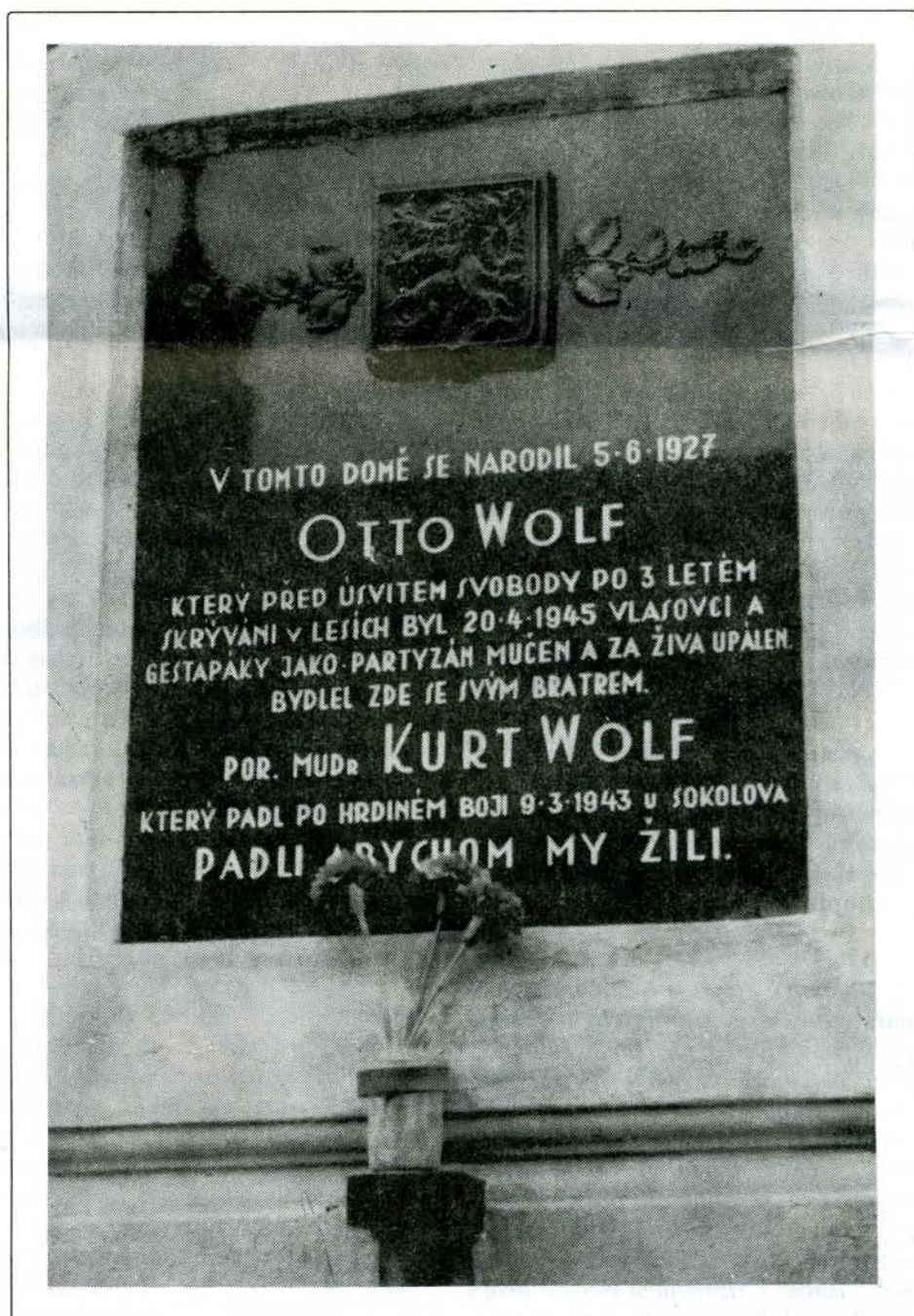
2. května 1945 jsme se rozhodli, že musíme něco podniknout. Šla jsem tedy k autobusu pana Dočkala, který jezdil trasu Tršice - Olomouc a chtěla jsem zakoupit jízdenku. Pan Dočkal

mi řekl: "My Židy nebereme" a zavřel přede mnou dveře.

Vypůjčila jsem si tedy od paní Tiché kolo a jela jsem do Olomouce na kole. Avšak za Tršicemi, kde v příkopě leželi ruští vojáci, obrali mě o kolo a hodinky a já jsem byla ráda, že se spokojili jen s tím. Stopem jsem dorazila do Olomouce.

Jelikož náš byt byl v červnu 1942 zkonfiskován Němci, bylo nám řečeno, že máme "přednostní právo" na zařízený byt po odsunutých Němcích. To mi potvrdil Národní výbor v Olomouci a dostala jsem klíče od takového bytu.

pokračování na str. 17

Vzpomínky na ony dny...

pokračování ze str. 16

Přijela jsem spokojená do Tršic a chtěla jsem odvézt rodiče. Avšak tatínek chtěl písemné přidělení bytu anebo "dekret". Já jsem ale měla jenom klíče a tatínek prohlásil, že bez písemného přidělení bytu nikam nepůjde. Řekl: "Nikdy jsem nikoho neokradl a nikdy nikoho neokradu. Dokud nebudu mít dekret na byt, zůstanu zde na slámě."

Jela jsem tedy zpět do Olomouce a dostala jsem dekret. Mezitím byl celý byt vykraden, prázdný, bez jediné židle.

V Olomouci byl sklad starého nábytku po Němcích s jednotlivými, i rozbitými, věcmi, vše ostatní již bylo rozebráno. Z toho jsme si zařídili naše nové bydlení.

Podporu jsme nedostali žádnou. Já jsem si zažádala na ministerstvu obrany, aby mi pomohli získat živnostenské právo, jelikož živnosti se nepřidělovaly a já jsem nechtěla žít načerno. Konečně jsem obdržela živnostenské povolení - na základě toho, že má dva bratři položili své životy, abychom my mohli žít - a byla jsem spokojená.

Na splátky jsem si zakoupila stroje a zařízení, a tak jsem začala svou skrovnou živnost, kterou jsem živila i své zkroušené rodiče. Maminka byla po ztrátě dvou synů ochrnutá na půl těla. Já jsem sice měla ve svém podnikání úspěch, ale i to mi bylo později vyčteno - byla to "zrůda" kapitalismu.

Chtěla bych teď ukončit Otkův nedopsaný deník tím, abych ze srdce poděkovala všem těm našim přátelům, jejichž podpora a hrdinské činy nám umožnily přežít v úkrytu tři krutá léta.

Na památku uvádím jména těch, kterým zejména patří mé poděkování: Lída Tichá, provdaná Chodilová, Anděla Chodilová, Slávek Zdražil, Oldřich Ohéra a jeho manželka (Zákřov), Mařenka Zbořilová a její rodina, pan Pluhař a jeho manželka, Blažena Němcová, vrchní strážmistr Míčulka, pan Bláha.

Licka Wolfová, provdaná Gardová

Nisko po 55 letech

U příležitosti 55. výročí židovských deportací, které z Moravské Ostravy, Katovic a Vídně v říjnu a počátkem listopadu odjely do Niska, byl 18. října za přítomnosti prezidenta Václava Havla odhalen pomník ostravským obětem holocaustu. K tomuto výročí se do Ostravy sjeli z nejrůznějších zemí světa židovští rodáci tohoto města. Terezínskou iniciativu zastupovala při slavnostním aktu V. Andrysíková a R. Blažková.

Ostravská univerzita zorganizovala ve dnech 19. - 21. října mezinárodní vědeckou konferenci na téma Akce Nisko v historii "konečného řešení židovské otázky". Prof. W. Benz se zabýval záměrem a prehistorií tohoto pojmu, St. Záměčník Niskem v rámci geneze "konečného řešení", M. Borák vlastní přípravou a průběhem niských transportů, M. Kárný táborem v Nisku v souvislosti s hlavními plány vytvoření tzv. říšského ghetta na Lublinsku, J. Marszałek táborem Nisko v systému židovských pracovních táborů, E. Kulka a B. Kopold osudy vězňů z niských transportů, kteří překročili polsko - sovětskou hranici, zejména pak jejich účast v bojích československých zahraničních vojsk. Univerzita vydá z konference sborník, kde budou uveřejněny i nepřednesené příspěvky Zeeva Goshena a Jonny Mosera, kteří se konference nemohli zúčastnit osobně.

Nakladatelství Moravskoslezský den vydalo knihu Mečislava Boráka "Transport do tmy. První deportace evropských Židů", jejíž první výtisky byly nabídnuty účastníkům konference. M. Borák, který se seznámil s poměrně bohatou archivní dokumentací akce Nisko a hovořil s mnoha pamětníky, napsal dobře informovanou a dobře čitelnou populárně vědeckou práci, umožňující orientovat se odborníkům i zájemcům v tématu doby "Třetí říše".

Miroslav Kárný

Rodí se ročenka 1995

Jak píšeme na jiném místě, až vyjde tento zpravodaj, bude již v prodeji první svazek naší ročenky Terezínské studie a dokumenty. V současnosti se již scházejí příspěvky do druhého svazku. Z izraelských historiků přispěla svou studií Ruth Bondyová článkem o terezínských prominentech, David Bloch o Gideonu Kleinovi, Jakov Tsur o

osudu transportu By deportovaném z Terezína do Baranoviči a Bronka Klibanská o zahraničně politickém pozadí historie bialystockých dětí v Terezíně. Z dokumentů bude do ročenky zařazen deník, který si vedl terezínský vězeň Erich Kessler. Jeho nejcenější část vyjde pod titulem: Terezínský 20. duben 1945 a dny následující.

Miroslav Kárný

Smutný dopis

Milí přátelé,

podávám dnes velmi smutnou zprávu a je mi těžko u srdce.

Po dlouhé těžké nemoci, ve svém sedmasedmdesátém roce, krátce před třiapadesátým výročí naší svatby, dne 1. října 1994, usnul můj milovaný manžel Honza Fuchs na věčné časy.

Byl to mimořádně hodný člověk, který byl ctěn a vážen celou rodinou a měl přátele po celém světě, se kterými udržoval vřelý styk. Všechny měl rád, nikdy nenařikal na svůj vlastní osud, bral život s úsměvem, nikomu nic nezáviděl, starosti přenechal jiným nebo je odbyl vtipem, nenáročný a vlastně celý život zdravý.

Pak se to stalo... Pořád věřil, že se lékařům podaří, když ne vyléčit, alespon mu udržet snesitelnou životosprávu.

Letos však již nebyl dobrý rok, většinou spal nebo seděl v lenošce s telefonem v ruce, aby měl 'spojení se světem', jak říkal, četl české noviny, poslouchal televizi, málo vycházel a ztrácel chuť k jídlu - ani salámy a buřty ho již nelákaly.

Dnes sedím sama u stroje, na kterém psal stovky dopisů každému, koho měl rád a koho chtěl potěšit vzpomínkou.

Truchlímě všichni, synové Petr a Jirka s Andulou, vnoučata Daniel, Oskar, Kamilka, Gabina a Marek, jeho bratr Freda s rodinou.

Nelze na něj zapomenout

*Vaše nešťastná
Katka Fuchsová*

Mezinárodní workshop architektury v Terezíně 26. června - 2. července 1994

57 studentů a profesorů architektury z 5 zemí pod uměleckým vedením univerzitního profesora, architekta Mag. Antona Schweighofera se účastnilo prvního mezinárodního workshopu architektury v bývalém židovském ghettu v Terezíně. Účastníci studují, resp. učí, na 10 různých univerzitách a vysokých školách v Rakousku, České republice, na Slovensku, ve Slovinsku a v Izraeli.

Cílem této akce bylo podle vypsání mimo jiné "vypořádat se s Terezínem jako stavebním, architektonickým, historickým a společenským fenoménem" jakož i "vypracování konkrétních návrhů..." podle jednoho zadání.

Téma - návrh na dočasný výstavní prostor, který by mohl sloužit i jako prostá scéna, jakož i malé místo setkávání - bylo vědomě formulováno jako počátek, přičemž jeho volné zpracování, respektive zpochybnění tématu na základě komplexnosti jevu Terezín už bylo implikováno.

Návrhy - vzniklé v mezinárodních pracovních skupinách - jsou proto rozmanité: ukazují výstavní haly, nově upravená kasárna, a náměstí, věže, jeviště, sochy i koncepce ve výstavbě města, které vycházejí z minulosti, utvářejí přítomnost a zároveň se orientují na budoucnost.

Všechny projekty budou uveřejněny v katalogu a vystaveny v Terezíně v květnu 1995 v rámci pamětních oslav 50. výročí osvobození ghetta. Poté se plány a modely stanou putovní výstavou, která začne v Izraeli. Kromě toho má být jeden z projektů v příštím roce v Terezíně realizován.

Popsaný workshop byl prvním mezinárodním setkáním v Terezíně tohoto druhu uspořádaný projektem "Gedenkdienst" a podporovaný Rakouským kulturním institutem v Praze.

Kromě všech odborných nároků na nastávající architektky bylo záměrem a zároveň nadějí podnítit, aby se Terezín stal nejen místem společných setkání, ale také společné práce lidí různých národností, jejichž historické

vědomí je specificky utvářeno různým národním původem, a tím je různý i jejich přístup k holocaustu. Účastníci z reformovaných států z východu, ze "starého západu", z Blízkého východu, ale také potomci společnosti pachatelů a souputníků i potomci obětí se setkali bez předsudků a s velkou otevřeností.

To, co z toho vzešlo, by se dalo nazvat jako "zcela samozřejmé porozumění mezi národy". Z mnohotvárnosti setkavších se jedinců ovlivněných různými kulturami a společnostmi, profitovali všichni. Arie Silvan, profesor na Bezalel Academy of Arts and Design v Jeruzalémě, to formuloval takto: "Moji studenti našli v tomto workshopu nejen specifický přístup k architektuře, ale odvázejí si domů i pozitivní a nezapomenutelné zkušenosti ze setkání s jinou kulturou."

*Bernhard Schneider
Projekt "Gedenkdienst"*

Památník obětem lodžského ghetta

V Praze na strašnickém hřbitově byl 13. října 1994 odhalen pomník pražským Židům, kteří na podzim roku 1941 byli deportováni do ghetta Lodž.

Od 21. října do 3. listopadu začaly soustavné deportace českých Židů do koncentračních táborů. Z pěti tisíc osob, které prošly dalšími vyhlazovacími tábory, přežilo pouze 261.

Na hřbitově se sešlo více než 100 lidí, mezi jinými předseda parlamentu M. Uhde, předseda ČSBS J. Čermín, předseda Terezínské iniciativy H. Schimmerling, několik náměstků ministrů, řada novinářů, televizních i rozhlasových pracovníků a fotoreportérů.

Smuteční akt zahájil krátkým projevem předseda Pražské židovské obce Z. Dostál. Bývalý lodžský vězeň H. Roubíček připomněl těžké a specifické podmínky života v lodžském ghettu, které způsobily, že přežilo pouze 5 procent pražských Židů. Předseda parlamentu M. Uhde v procítěném projevu vzpomněl mimo jiné i tragické osudy židovské rodiny své matky. Zdůraznil důležitost

"paměti národa a společnosti, která bude natolik bohatá, nakolik do ní vložíme své zkušenosti". Vrchní rabín E. K. Sidon hovořil o kořenech a počátcích holocaustu v Čechách a poděkoval všem, kteří se o vybudování pomníku zasloužili. Pietní akt zakončil modlitbou za zemřelé vrchní kantor Viktor Feurlich.

Pomník je umístěn blízko vchodu na hřbitov. Je to na hrubo opracovaný masivní nepravidelný kvádr z české žuly, na kterém je nápis - Na paměť těch, kteří svou poslední cestu začali v transportech do ghetta Lodž na podzim 1941.

Z bývalých vězňů lodžského ghetta dnes žije necelých 50 osob. Jsou rozptýleni po celém světě a na postavení pomníku uspořádali sbírku. Poděkování patří i těm, téměř neznámým, kteří když se náhodně dozvěděli o úmyslu pomník postavit, sáhli do peněženky nebo vypsali šek.

Při zajišťování nám ochotně pomáhal vedoucí správy hřbitovů T. Tomášek a další pracovníci PZO, kteří pomník přijali do svého opatrování.

Hanuš Orlický

Úmrtní knihy z Osvětimi

Až do června 1992 leželo nevyužito v Moskvě 46 svazků úmrtních knih, do nichž byly svázané úmrtní listiny přibližně 67 000 osvětimských vězňů vyhotovených matričním úřadem tábora gestapa v Osvětimi. Když byly tyto dokumenty předány Státnímu muzeu v Osvětimi, rozhodlo se vedení muzea tyto knihy vydat jako vzácný historický pramen, i když je v nich zaznamenána smrt jen malého počtu obětí osvětimské továrny na smrt. Zvláštní oddělení osvětimského muzea o sedmi pracovnících pod vedením Jana Parcera a Haliny Jestrzebské ve spolupráci s dr. Manfredem Thallerem z Max Planckova ústavu pro dějiny v Göttingenu realizuje tento projekt, aby kniha mohla vyjít v příštím roce.

S osvětimským muzeem jsme se dohodli, že v průběhu příštího roku předá Terezínské iniciativě údaje o všech terezínských vězňích i dalších vězňích z českých zemí, které budou v jeho počítačové databázi zaznamenány. Tyto úmrtní listiny mohou přinést různá překvapení. Např. Jiří Kotouč se teprve odtud - po půl století - dozvěděl, že jeho maminka byla vězněna v Osvětimi a že zahynula tam, nikoli v Ravensbrücku.

Amos Oz v Praze

Začátkem září navštívil Prahu izraelský spisovatel Amos Oz. Fišerovo knihkupectví uspořádalo autogramiádu, na níž spisovatel podepisoval svou knihu Černá skříňka. Jde o první Ozovu knihu, se kterou se česká čtenářská veřejnost měla možnost seznámit.

Po skončení autogramiády proběhlo v nedalekém loutkovém divadle autorské čtení, jehož se zúčastnil také spisovatel Ivan Klíma a herečka Eliška Balzerová, která z knihy četla ukázky.

Fišerovo knihkupectví připravuje celý cyklus podobných posezení se spisovateli. Jedním z nich by měl být i Arnošt Lustig.

Text i foto: Matěj Stránský

Hala jmen v Yad Vashem

V areálu Yad Vashem patří k nejvyhledávanějším místům hala jmen, kde je shromážděno na dva milióny svědeckých listů o obětech holocaustu. Jejich svědectví jsou návštěvníkům Yad

Vashem k dispozici. Na dotaz vztahující se ke konkrétní osobě pracovník Yad Vashem zjistí, zda z těchto svědectví lze doložit její osud.

Před časem se v Yad Vashem začal realizovat projekt, který by umožnil převést toto bohatství do paměti počítače. Zatím jsou v jeho databázi údaje o 100 000 osobách, ale personálně i technicky dobře vybavené pracoviště pokračuje na tomto projektu v dvousměnném provozu. Zatím má Yad Vashem ve své databázi zaznamenáno jen něco málo více než 700 terezínských vězňů. Zástupci Terezínské iniciativy projednali v Yad Vashem možnosti spolupráce a je připraven návrh smlouvy, který by měl regulovat soustavnou výměnu dat.

Miroslav Kárný

Konečně schválený zákon

2. listopadu 1994 schválil Parlament České republiky Zákon o poskytnutí jednorázové peněžní částky některým obětem nacistické perzekuce. Nárok na poskytnutí jednorázové peněžní částky vzniká občanům České republiky:

a) postiženým občanům, kterým nebylo poskytnuto odškodnění za jejich postižení jiným státem,

b) vdovám a vdovcům po postižených občanech, jejichž manželství s postiženým občanem existovalo v době jeho postižení,

c) vdovám a vdovcům po postižených občanech popravených nebo zemřelých ve vyšetřovací vazbě, vězeních, koncentračních a internačních táborech,

d) stejným dílem sirotkům po postižených občanech, popravených nebo zemřelých ve vyšetřovací vazbě, vězeních, koncentračních nebo internačních táborech, kteří ke dni jejich úmrtí nedosáhli věku 18 let.

Postiženým občanem je pro účely tohoto zákona ten, který je československým politickým vězněm podle zákona č. 255/1946 Sb. zák. a nař. o příslušnicích československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za svobodu (§ 2, odst. 1, bod 5 tohoto zákona).

O poskytnutí jednorázové peněžní částky rozhoduje a vyplácí je Česká správa sociálního zabezpečení. Nárok na poskytnutí této částky je nutné uplatnit do šesti měsíců ode dne účinnosti tohoto zákona písemným návrhem, jinak právo na poskytnutí jednorázové peněžní částky zaniká. Tento zákon nabývá účinnosti dnem 1. prosince 1994. Vzhledem k tomu, že do uzavěrky tohoto čísla zpracovávají a schválily prováděcí směrnice k zákonu, nemůžeme poskytnout podrobnější informace.

Předsednictvo Terezínské iniciativy

Milí přátelé,

využíváme této příležitosti, abychom poděkovali všem našim členům a příznivcům, kteří svými finančními příspěvky podpořili činnosti Tereziánské iniciativy a umožnili uskutečnit některou z našich aktivit.

V příštím roce hodláme dne 21. května důstojně vzpomenout osvobození Tereziána a osvobození tereziánských vězňů i v jiných koncentračních táborech. Bude tomu 50 let, co jsme se "znovunarodili".

Počítáme také s vydáním dalších čísel zpravodaje Tereziánská iniciativa, který členům Tereziánské iniciativy posíláme zdarma. Náklad na jeho výrobu a poštovné jsou velmi vysoké a stále rostou. Akce k 50. výročí a vydávání zpravodaje nebude možné financovat ze sponzorských prostředků vlád SRN a Rakouska. Proto přikládáme k tomuto číslu složenku a prosíme, abyste příspěvky na činnost Tereziánské iniciativy v dobrovolné výši zaslali na bankovní účet u Komerční banky v Praze 1, číslo 59433-011/0100, jak je ostatně na složenkách uvedeno.

Přátelé v zahraničí prosíme, aby své příspěvky zasílali na náš devizový účet číslo 34833-1234555-011/0100 rovněž u Komerční banky v Praze 1.

Srdečné díky

předsednictvo Tereziánské iniciativy

Tereziánské studie a dokumenty

V edici Tereziánská iniciativa vychází nyní čtvrtý svazek, který by měl založit posloupnou řadu ročenek Tereziánské iniciativy. Vydáváme jej v nakladatelství Academia po titulem "Tereziánské studie a dokumenty" (Theresienstädter Studien und Dokumente), zatím pouze v německé verzi. Jeho posláním je soustředit naše i zahraniční autory, kteří se zabývají historií židovského Tereziána 1941-1945, umožnit jim publikovat výsledky svých výzkumů, seznamovat s nimi širší okruh zájemců o problematiku nejen Tereziána samotného, ale i o jeho historii v kontextu nacistické genocidy spáchané na evropském židovském obyvatelstvu.

Tento první svazek soustředil čtrnáct autorů z České republiky, Izraele, Německa a Rakouska.

Důležitým posláním sborníku je publikovat klíčové dokumenty k historii Tereziána. V tomto svazku je to deník sedmnáctileté Alice Ehrmannové - Alisah Shekové, který zahrnuje období, kdy končí dva základní deníkové prameny odjezdem Egon Redlicha a Willyho Mahlera z Tereziána do Osvětimi. Druhým dokumentem je studie Josefa Taussiga o tereziánských kabaretech, napsaná v Tereziáně autorem, který se osvobození nedočkal. Zajímavým dokumentem je i studie R. Freibergera o výrobě v Tereziáně, publikovaná z jeho pozůstalosti.

Knihy o více než 240 stránkách a obrazovou přílohou se prodávají v České republice za 90,- Kč, v zahraničí za 20,- DM. Lze ji koupit v prodejně Academia v Praze na Václavském náměstí (roh Vodičkovy ulice), v památníku Terezián, v sekretariátu Tereziánské iniciativy a později i v

jiných knihkupectvích. Objednávky lze posílat i na adresu Nadace Tereziánská iniciativa, Maiselova 18, 110 00, Praha 1, které postoupíme nakladatelství Academia.

50. výročí osvobození Tereziána

Předsednictvo Tereziánské iniciativy zve všechny své členy a přátele na mezinárodní setkání bývalých vězňů ghatt v Tereziáně, Lodži a dalších koncentračních táborech.

Vzpomínkové dny začnou 21. května 1995 v 10.00 hodin Tryznou na Národním hřbitově v Tereziáně. V tento den bude odhalena pamětní deska Fredy Hirschovi a v 15.00 hodin bude provedena skladba dr. Ronalda Senatora "The Holocaust Requiem".

Ve dnech 22. a 23. května proběhne v Tereziáně Festival hudby psané v Tereziáně a podle zájmu uspořádáme v Praze a v Tereziáně další setkání.

Prosíme vás, abyste nám co nejdříve sdělili své návrhy na setkání. Podrobný program s organizačními pokyny oznámíme všem během prvních týdnů příštího roku.

Jsme domluveni s cestovní kanceláří GOLEM (adresa: U Ladronky 21, 169 00 Praha 6, tel. 02/35 09 17, fax 02/35 04 44), která je ochotna zajistit ubytování a případné další služby. Tereziánská iniciativa vám nemá možnost v tomto směru pomoci.

Těšíme se na shledanou

předsednictvo Tereziánské iniciativy

TEREZIÁNSKÁ INICIATIVA

Vydává Tereziánská iniciativa, 110 01 Praha 1, Maiselova 18.

Redakční rada ve složení: Miroslav Kárný, Jiří Kotouč, Jaroslav Kraus, Hanuš Orlický, Jiří Steiner, Michal Stránský. Číslo 6 vyšlo v listopadu 1994. Podávání novinových zásilek povoleno Ředitelstvím pošt Praha čj. NP 1228/1993 dne 29.6.1993.